

El segle XIX: temps de crisi, temps de canvi

De l'enfonsament de l'últim imperi
xinès a l'emergència de l'imperi
colonial japonès

David Martínez-Robles
Albert Sasot Mateus
Carles Brasó Broggi

PID_00197497

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. La gran crisi xinesa del segle XIX	9
1.1. La Xina en l'empresa imperial europea	9
1.1.1. Ritu i diplomàcia	10
1.1.2. Restriccions al comerç estranger	11
1.1.3. Opi, guerres i tractats desiguals	14
1.1.4. Intents de modernització i pedagogia de l'imperialisme	19
1.2. Els desafiaments interns	20
1.2.1. El Regne Celestial Taiping	23
1.2.2. Altres grans rebel·lions del segle XIX.....	30
2. El final de l'imperi Qing	32
2.1. La crisi final	32
2.2. La mort de l'imperi: la revolució de 1911	40
3. Apogeu, crisi i caiguda del <i>bakufu</i> d'Edo	43
3.1. La consolidació del <i>bakufu</i> d'Edo (1600-1730)	43
3.1.1. La preeminència del shogun	44
3.1.2. Una segmentació social rígida	45
3.1.3. L'hegemonia ideològica del neoconfucianisme	46
3.1.4. El control ferri sobre les relacions exteriors	47
3.2. Conseqüències inesperades de l'estabilitat (1730-1850)	48
3.3. El turbulent final de l'era Tokugawa (1850-1868)	51
3.3.1. La imparable pressió d'Occident	51
3.3.2. L'activisme dels <i>shishi</i>	53
3.3.3. La incapacitat per a mantenir el control sobre els <i>daimyos</i>	53
4. Meiji Ishin, la refundació del Japó (1868-1889)	56
4.1. La construcció de l'Estat: el sistema de l'emperador	56
4.1.1. El final del Japó feudal	57
4.1.2. Dissidències, rebel·lions, oposició política	58
4.1.3. La Constitució Meiji	59
4.2. Vers una economia industrial	61
4.2.1. Les directrius del canvi	61
4.2.2. L'Estat i els empresaris	63
4.3. El gresol d'un nou nacionalisme	66

4.3.1. El conflicte entre dos mons	67
4.3.2. La reinvençió de la tradició imperial	68
4.3.3. La reafirmació regional	69
Bibliografia	71

Introducció

Entre el 1800 i el 1900, l'Àsia oriental viu una metamorfosi completa i profunda. El segle que s'estén entre aquests dos anys representa un període de canvis i crisis encadenades que transformen fins als fonaments la vida política, econòmica, social i cultural de la Xina i el Japó. A la Xina, aquests canvis es viuen de manera autènticament traumàtica: guerres amb països estrangers (incloent-hi el Japó), guerres internes de dimensions descomunals, fams, invasions, cops d'estat... Es tracta d'una crisi amb dues cares molt diferents però íntimament relacionades, tal com s'estudiarà en el primer apartat d'aquest mòdul: les problemàtiques internes desembocaran en una sèrie de grans rebel·lions, a mitjan segle, que minaran les possibilitats econòmiques de l'Estat xinès i hipotecaran el futur de la Xina durant dècades; i les problemàtiques externes sumiran la Xina en un procés alienant imparabile que acabarà enfonsant la dinastia regnant i transformant per complet les bases del món xinès. El resultat final d'aquest procés bicèfal portarà la Xina a un moment decisiu de la seva història, que s'analitzarà en l'apartat 2: el final de l'imperi i la instauració de la república, posant així punt final al camí monàrquic iniciat pel primer emperador de la dinastia Qin al segle III aC.

Respecte al Japó, al llarg del segle XIX va patir un procés de canvi dramàtic. Podríem resumir-lo tal com segueix: després d'una època de gran estabilitat, que es remuntava al principi del segle XVII, el malestar que es covava a les illes des de mitjan la centúria anterior va començar a fer efecte en l'entramat teixit per Tokugawa Ieyasu (1542-1616) i els seus successors. El deteriorament es va accelerar cap a 1850, quan la intersecció del món nipó amb l'occident imperial va reduir el país a una situació semicolonial. Semblava que el futur només podia oferir subordinació i inestabilitat. En canvi, en apropar-nos a 1900, trobem un estat en ple procés d'industrialització i transformació institucional, amb ambicions fundades d'exercir una gran influència en la regió, i acceptat en el nou ordre mundial que les grans potències d'ultramar havien dissenyat per satisfer la seva voracitat expansiva. Com podem explicar una modificació de l'escenari tan brusca? Al nostre entendre, només des de la perspectiva següent: si bé l'escuma dels esdeveniments ens remet a les dècades que segueixen la denominada Restauració Meiji, durant la qual es va posar en marxa un programa explícit de modernització, dubtem que aquest hagués pogut tenir èxit sense els fonaments que la societat japonesa va anar llaurant en el període anterior. És per això que hem dividit el nostre relat sobre la història del Japó en aquest mòdul en dues seqüències desiguals: en la primera (apartat 3) ens remuntarem fins als dies posteriors a la batalla de Sekigahara (1600) amb l'objectiu de trobar els fonaments, les bases d'una mutació tan ràpida. Després d'aquest trajecte

al llarg de més de 250 anys de la història de l'arxipèlag, dedicarem la segona part de l'exposició (apartat 4) a l'anàlisi dels processos desencadenats a partir de 1868.

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul són:

- 1.** Comprendre la situació de la qual parteixen la Xina i el Japó al principi del segle XIX.
- 2.** Conèixer els esdeveniments més destacats de la història diacrònica de la Xina i el Japó al llarg del segle XIX.
- 3.** Entendre la relació entre els factors interns i externs que expliquen les transformacions polítiques, econòmiques i socials que la Xina i el Japó experimenten al llarg del segle XIX.
- 4.** Comprendre el paper de la Xina i el Japó en la història global del període estudiat en aquest mòdul.
- 5.** Conèixer la bibliografia més destacable sobre la història de la Xina i el Japó d'aquest període.

1. La gran crisi xinesa del segle XIX

El punt de partida d'aquests materials és el segle XIX, moment en què l'expansionisme imperial europeu arriba a l'Àsia oriental per imposar les seves maneres de concebre el món. Després de les guerres napoleòniques, la Gran Bretanya va passar a dominar el comerç marítim entre Europa i Àsia; es va consolidar a l'Índia, l'eix fonamental de l'Imperi Britànic després de la independència dels Estats Units, i va ocupar posicions estratègiques a l'estret de Malaca (Singapur). Amb tot, la Xina era un país que es mantenia al marge del gran flux dels interessos britànics, gràcies al pròsper mercat intern. Des de la perspectiva xinesa, les activitats dels països occidentals són una anècdota que no s'ajusta als seus interessos ni les seves institucions.

Tanmateix, al final del segle XIX, la situació a la Xina ha canviat dràsticament. La dinastia Qing viu llavors els seus últims moments, i amb ella el sistema imperial mateix. La Xina no solament disposa d'organismes per a regular les relacions amb els països estrangers, sinó que ha experimentat una transformació radical en l'àmbit institucional, econòmic, social i cultural; transformació que, segons el nostre parer, ha estat mal compresa i injustament valorada. En tot cas, es tracta d'un període de canvis profunds que és necessari analitzar amb deteniment.

1.1. La Xina en l'empresa imperial europea

La dinastia Qing va viure el seu moment de plenitud durant el segle XVIII. Els emperadors Kangxi (1662-1723) i Qianlong (1735-1796) van estendre els seus dominis més que cap altra dinastia de la història xinesa. El poble manxú, procedent dels terrores nord-orientals, va aconseguir sotmetre la immensa població d'ètnia xinesa *han*, i també altres pobles com els tibetans, mongols o uigurs, que van quedar integrats a l'estructura imperial dominada per la cort manxú. L'extensió territorial, el caràcter multiètnic de l'estat i l'ús de diferents llengües a l'administració va fer que la dinastia Qing fos una de les potències més poderoses del segle XVIII.

Però l'imperi Qing no disposava d'organismes específics per a vehicular els contactes amb els països arribats d'Europa. Les nacions que tenien frontera interior amb l'imperi xinès veien com les seves relacions amb la Xina eren assumides pel Lifanyuan, l'Oficina d'Administració dels Països Estrangers. Des del segle XVII, aquest organisme s'havia encarregat de canalitzar els contactes amb territoris com Rússia o de l'Àsia central. Però els vincles amb la resta de països, incloent-hi els europeus, quedaven sota la jurisdicció del Libu o Ministeri dels Ritus, que tenia moltes altres atribucions i que només secundàriament s'encarregava de les relacions exteriors. Els motius, objectius i conseqüències que tenia el fet que els funcionaris d'aquest ministeri es fessin càrrec de les

relacions amb la majoria de països estrangers han estat objecte de múltiples interpretacions, algunes contradictòries. Tradicionalment, s'ha considerat que les relacions amb els països estrangers eren valorades des d'una perspectiva ritual, en el que sovint es denomina *sistema tributari*, segons el qual l'emperador de la Xina teòricament ocupava un lloc central en l'univers, que la resta de nacions i sobirans havien de reconèixer.

1.1.1. Ritu i diplomàcia

La teoria del sistema tributari, formulada per primera vegada per J. K. Fairbank al final dels anys quaranta, s'ha redefinit, discutit i rebut en les últimes dècades. De manera general, afirma que qualsevol país que pretengués mantenir relacions amb l'imperi xinès havia de reconèixer, simbòlicament, la centralitat de l'emperador i el seu imperi. Aquest reconeixement es plasmava en ambaixades que oferien el seu tribut a l'emperador en un context marcadament ritualitzat, que incloïa entre altres coses el *kowtow* (*koutou*), una sèrie de prostracions davant de l'emperador. A canvi, els emissaris estrangers rebien regals que no eren més que una forma encoberta de comerç, de manera que el sistema beneficiava tots dos termes: de manera simbòlica l'Estat xinès, i de manera pràctica els estrangers. Això, segons indica Fairbank, va permetre la perpetuació del tribut des de temps antics, malgrat que va donar lloc al desenvolupament per part de la Xina d'un culturalisme que la va allunyar del sistema de relacions emprat a Occident i va conduir a un aïllament i un sinocentrisme cada vegada més pronunciats.

Al llarg de les dècades, aquesta interpretació s'ha vist completada o parcialment corregida: es va justificar per què les fonts xineses no esmenten el sistema tributari, es va revisar el moment d'inici d'aquest tipus de pràctiques, es va qüestionar la importància dels productes indirectament comercials o es va reduir el nombre de països als quals es podia aplicar el sistema tributari. Tanmateix, malgrat aquestes matisacions, en general s'ha mantingut vigent com a rerefons l'assumpció d'un dualisme interpretatiu que contraposa les consideracions rituals i culturalistes de les dinasties xineses amb les argumentacions suposadament basades en el raonament pràctic que han articulat les relacions internacionals al món occidental.

Bibliografia

Per ampliar els continguts d'aquest apartat, vegeu el clàssic (representant de la representació tradicional de les relacions exteriors de la Xina):

John King Fairbank (ed.) (1973). *The Chinese World Order. Traditional China's Foreign Relations*. Harvard: Harvard University Press.

Per a una revisió de la bibliografia sobre aquesta temàtica, vegeu la introducció de:

James L. Hevia (1995). *Cherishing Men from Afar. Qing Guest Ritual and the Macartney Embassy of 1793*. Durham: Duke University Press.

El sistema tributari

La primera descripció completa del sistema tributari es troba a:

John K. Fairbank; Ssu-yü Têng (1941). "On the Ch'ing Tributary System". *Harvard Journal of Asiatic Studies* (vol. 6, núm. 2).

Aquesta contraposició entre cultura i raó pràctica és la mateixa que separa el ritual (xinès) de la diplomàcia (europea). Un ritual associat per Occident a les creences dels pobles premoderns i que posava els funcionaris xinesos d'esquena a la realitat del que en aquells moments passava al seu voltant. En altres paraules, segons la teoria del sistema tributari, la col·lisió entre la cosmovisió xinesa i l'occidental era inevitable en tant que es tractava d'un xoc entre cultures, una de les quals abanderava la modernitat mentre que l'altra es trobava estancada en la tradició i la superstició. Tanmateix, les fonts xineses ensenyen que durant la dinastia Qing no hi havia un consens sobre el que significava el terme *ritual* (*li*), sinó múltiples interpretacions sense una definició unívoca; òbviament, pretendre que aquestes interpretacions estaven exemptes de racionalitat o de consideracions pràctiques resulta absurd si s'examinen els documents històrics sense prejudicis. D'altra banda, la Llei de les nacions o el Dret internacional formulats a Europa mantenen elements rituals destacats en forma de cerimònies, jerarquies tradicionals (religioses, polítiques, militars, etc.) i tot tipus de simbolisme i parafernàlia que definia cada potència. Per tant, el dualisme entre cultura ritual (xinesa) i raó (occidental) no té un fonament sòlid.

Malgrat que no hi ha una teoria que hagi substituït globalment la del sistema tributari, les seves premisses han quedat rebatudes per les fonts i els estudis de les últimes dècades, que han demostrat que es tractava d'una forma de justificació de les accions de l'imperialisme occidental a la Xina. Si l'Estat Qing es mostrava reticent als interessos dels països estrangers era, simplement, perquè els seus propis interessos eren molt diferents, no per un malentès cultural.

1.1.2. Restriccions al comerç estranger

No obstant això, el desinterès oficial de l'Estat pel comerç estranger contrastava amb el trànsit de mercaderies que, a partir dels segles XVII i XVIII, alimentava la costa sud de la Xina. Des de mitjan segle XVIII, l'Estat va decidir aplicar restriccions importants a aquest comerç, en conjunt conegudes a Occident com a *Canton system*. El principal port obert al comerç europeu era el de Guangzhou, les relacions dels comerciants estrangers estaven monopolitzades per una associació de comerciants d'aquesta ciutat ratificada, oficialment, pel Govern provincial i coneguda com a Cohong (*gonghang*). Les possibilitats de residència dels comerciants europeus que arribaven al port de Guangzhou eren molt limitades, regides per unes regulacions estrictes definides per les autoritats Qing, tal com es veu a continuació en el text de les regulacions amb què s'havien de regir els comerciants estrangers.

"Les regulacions de 1760 (originalment vuit, ampliadades posteriorment)

- 1) Cap vaixell estranger no pot navegar pels encontorns del port de Guangzhou.
- 2) No es pot introduir a les factories ni dones ni armes.
- 3) [...] els vaixells estrangers no poden establir comunicació directa amb els comerciants xinesos sense supervisió oficial.

Bibliografia

La primera denúncia de la defensa implícita que els principals historiadors occidentals realitzaven de les accions de les potències imperials la va realitzar Joseph Esherick:

Joseph Esherick (1972, novembre-desembre). "Harvard on China: the Apologetics of imperialism". *Bulletin of Concerned Asian Scholars* (vol. 4, núm. 4).

Bibliografia

Per ampliar els continguts d'aquest subapartat, vegeu:

Jonathan Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 117-137). Nova York: Norton.

I. Hsü (1995). *The Rise of Modern China* (pàg. 139-167). Nova York: Oxford University Press.

J. A. G. Roberts (1998). *Modern China: An Illustrated History*. Phoenix Mill: Sutton.

- 4) El servei de cada factoria està restringit a vuit xinesos [...].
- 5) Els estrangers no poden comunicar-se amb els funcionaris xinesos excepte amb la mediació del Cohong.
- 6) No es permet als estrangers anar en bot lliurement pel riu [...]. El 8è., 18è. i 28è. dia del mes poden prendre l'aire [...]. [En aquests dies] aquests estrangers poden visitar els Jardins de les Flors, però mai en grups de més de deu al mateix temps. Si aquests deu entren als pobles, els llocs públics o els mercats, es castigarà l'intèrpret que els acompanya.
- 7) El comerç estranger s'ha de vehicular per mitjà dels comerciants Hong [del Cohong]. Els estrangers que visquin a les factories no han d'entrar i sortir amb freqüència, encara que poden passejar pel recinte de cent metres de les factories [...].
- 8) Els comerciants estrangers no poden romandre a Guangzhou després de la temporada de comerç [que durava d'octubre a maig], han de tornar a les seves terres o a Macao.
- 9) Els estrangers no poden comprar llibres xinesos ni aprendre el xinès.
- 10) Els comerciants del Hong no han de contreure deutes amb els estrangers."

I. Hsü (1995). *The Rise of Modern China* (pàg. 201). Nova York: Oxford University Press.

Aquestes restriccions tenien una funció bàsicament proteccionista, després de l'experiència de segles de pirateria estrangera (que incloïa occidentals) i de problemes derivats de la presència de comerciants d'altres països a la costa xinesa. Tanmateix, en tant que s'oposaven als seus interessos privats, una part dels comerciants occidentals que freqüentaven el sud de la Xina les va interpretar com una mostra d'arbitrarietat irracional i de rebuig dels estrangers. En aquest context, cal situar l'ambaixada que Lord Macartney va realitzar a la Xina el 1793-1794. Amb ella, els britànics volien posar fi a aquestes restriccions i imposar a la Xina una nova manera d'entendre les relacions internacionals: obrir nous ports, obtenir garanties per a exportar els productes xinesos en condicions més favorables, posseir un enclavament comercial en territori xinès que servís com a base per als comerciants britànics i que, alhora, afavorís la importació a la Xina de manufactures britàniques i, finalment, establir una delegació permanent a Beijing.

L'ambaixada va ser una mostra de l'opulència britànica: entre els seus més de cent membres hi havia pintors, traductors, enginyers, astrònoms, botànics, rellotgers, jardiniers, matemàtics, metges, etc., que van fer arribar a la cort de l'emperador enginyers de tota mena que havien de causar una impressió sobre el desenvolupament tecnològic i científic de la Gran Bretanya. Tanmateix, el resultat de les negociacions va tenir poc a veure amb el que el Govern de Londres pretenia: un rebuig explícit de l'emperador Qianlong de totes les demandes angleses. La Xina, explicava l'emperador al rei d'Anglaterra, no necessitava les manufactures que els britànics els podien oferir:

"Els diversos articles que ens heu presentat, oh Rei, en aquesta ocasió són acceptats per l'oficina al càrrec d'aquests assumptes seguint les meves disposicions especials en consideració a la llarga distància que han recorregut aquestes ofrenes amb desitjos sincers de bona voluntat. És un fet que la virtut i el prestigi de la Dinastia Celestial han assolit tots els llocs, que els reis de tota la constel·lació de nacions arriben per terra i mar amb tota mena de coses precioses. Per tant, no ens manca res, com el vostre principal enviat i d'altres han pogut comprovar per ells mateixos. Mai no hem apreciat gaire els artefactes estranys o enginyosos, no tenim pas més necessitat de les manufactures del vostre país."

Ssu-yu Teng; John King Fairbank (1982). *China's response to the West: a documentary survey 1839-1923* (pàg 19). Cambridge: Harvard University Press.

L'ambaixada de Macartney es va produir en un moment en què els intel·lectuals europeus començaven a observar l'imperi xinès des d'una perspectiva crítica i marcadament negativa: la Xina havia deixat de ser un país admirat per la seva llarga història, la refinada civilització o l'elaborat sistema de govern per a ser considerat ja, a mitjan segle XVIII, un vestigi corrupte de la seva glòria passada, un imperi immòbil, tancat, sense progrés i sense futur. Les reflexions de Macartney –els escrits del qual van circular en diferents traduccions per tot Europa– reflectien aquest estat d'opinió:

"L'imperi xinès és un vell i desgavellat vaixell de guerra de primer nivell que, gràcies a l'afortunada successió d'oficials capaços i atents, s'ha mantingut a la superfície durant els últims 150 anys i que ha controlat els seus veïns només per la seva aparença, però que quan un home incapaç assumeixi el comandament del timó, adéu a la disciplina i a la seguretat del vaixell. Potser no s'enfonsarà immediatament, anirà a la deriva un quant temps, i després quedarà desmantellat a la platja; però mai no podrà ser reconstruït sobre el seu vell buc."

J. L. Cranmer-Byng (ed.) (1962). *An Embassy to China, Being the journal kept by Lord Macartney during his embassy to the Emperor Ch'ien-lung, 1793-1794* (pàg. 212-213). Bristol: Longmans.

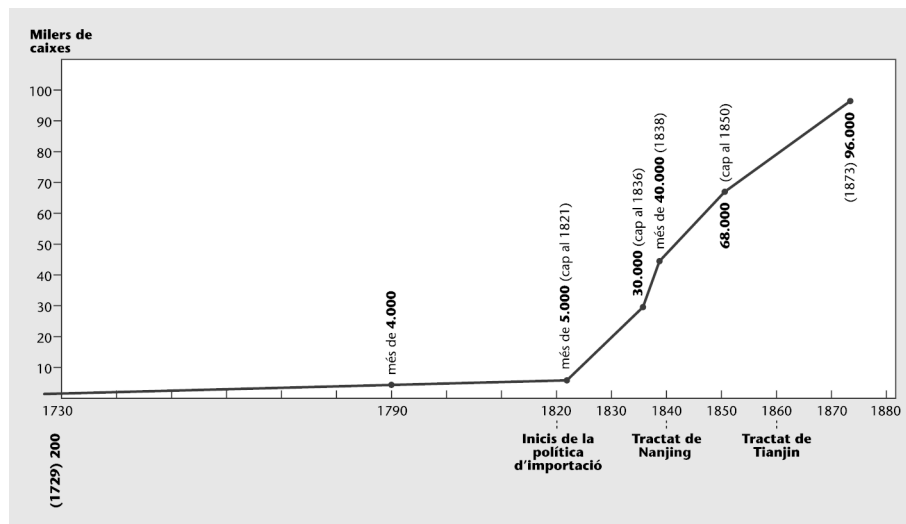
El fracàs de l'expedició de Macartney no és difícil de comprendre. El comerç de la Xina amb el conjunt de països europeus li era clarament favorable: la Xina era un país marcadament exportador de productes i manufactures (de manera destacada, te i porcellana), que els països occidentals adquirien a canvi principalment de plata. No hi havia cap motiu raonable que aconsellés a la Xina introduir canvis en l'estructura del comerç exterior, per més que això fos motiu d'insatisfacció per als comerciants estrangers.

1.1.3. Opi, guerres i tractats desiguals

Aquesta va ser la situació de les relacions exteriors de l'imperi Qing fins que, al final del segle XVIII i principi del XIX, Anglaterra va començar a introduir a la Xina un nou producte d'origen indi que es convertiria en el factor desencadenant dels canvis profunds que es produïrien en les interaccions entre la Xina i Europa, l'opi. Gràcies a aquest producte, i coincidint amb l'inici del seu apogeu importador, a mitjan la dècada de 1820, la balança comercial del conjunt de països occidentals i d'Anglaterra en particular amb la Xina es transforma i comença a ser favorable als països estrangers.

Les colònies britàniques al sud-est asiàtic al segle XIX ocupaven bàsicament tres zones: la zona de Birmània, Malàisia i el sud de la Xina. A la Xina, l'opi va estar prohibit entre 1725 i 1860. Els anglesos produïen l'opi legalment a l'Índia (primer a la zona de Bihar i Benarés al segle XVIII, i després a la zona de Malwa i Bombai al segle XIX), però l'havien de comerciar per vies extraoficials, és a dir, deixaven el tràfic exterior a mans privades. Però l'opi era en realitat un afer d'estat i va jugar un paper important a tota la zona, sempre dependent de les directrius de l'administració de Calcuta i de l'East India Company (EIC), que controlava les produccions d'opi i el seu comerç encobert posterior, dependent de la receptivitat dels xinesos a comprar-lo, ja fossin del continent o del sud-est, i finalment dels agents internacionals encarregats del tràfic. L'aliança entre les comunitats de xinesos expatriats i els anglesos va produir l'esclat de l'opi en aquella zona.

Introducció de l'opi a la Xina, 1730-1880

Font: Jaques Gernet (1991). *El mundo chino* (pàg. 469). Barcelona: Crítica.

Això tindrà conseqüències importants per al conjunt dels xinesos. Es produïran desequilibris econòmics i socials profunds a les zones del sud, on es duu a terme majoritàriament el comerç de l'opi i el seu consum és més elevat. La plata, que s'empra per a comprar la droga, comença a escassejar i s'encareix, fet que tindrà greus repercussions per al poble xinès: el coure, moneda habitual en les transaccions comercials, es devalua en pocs anys respecte a la plata, mo-

Bibliografia

Per ampliar els continguts d'aquest subapartat, vegeu:

Jonathan Spence (1991). *The Search for Modern China* (pàg. 143-158). Nova York: Norton.

I. Hsü (1995). *The Rise of Modern China* (pàg. 168-212). Nova York: Oxford University Press.

J. Polachek (1992). *The Inner Opium War*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Frederik Wakeman (1997). *Strangers at the Gate: social disorder in South China: 1839-1861*. Berkeley: University of California Press.

Janin Hunt (1999). *The India-China Opium Trade in the Nineteenth Century*. Jefferson: McFarland & Company.

Bibliografia

Carl A. Trocki (1999). *Opium, empire and the global political economy: A study of the Asian opium trade 1750-1950*. Nova York: Routledge.

neda amb què se satisfia una part important dels impostos. És per això que, encara que aquests es mantenen estables, la pressió fiscal relativa per al xinès mitjà augmenta de manera constant, fins a duplicar-se entre el 1820 i 1845:

Taula 1. Evolució del valor de la plata a la Xina, 1820-1845

Any	Liang de plata (aproximadament 37 g)	Equivalència en monedes de coure
1820	1	1.000
1827	1	1.300
1838	1	1.600
1845	1	2.200

Font: Jaques Gernet (1991). *El mundo chino* (pàg. 473). Barcelona: Crítica.

En aquest fet, i no en el presumpte conservadorisme culturalista que tradicionalment s'ha atribuït a l'imperi Qing, rau l'inici d'un conflicte que esclatarà el 1839 i que representarà el començament del procés d'agressions occidentals a la Xina. L'imperi Qing, representat pel comissionat Lin Zexu, decideix perseguir no solament el consum (com havia estat habitual fins llavors) sinó també la importació de la droga, enfrontant-se directament als grans comerciants britànics establerts a Guangzhou, que veuen com totes les seves reserves d'opi a les factories de Guangzhou són confiscades i destruïdes després d'un setge que es va prolongar durant diverses setmanes. Si es perseguia la importació d'opi, es desmantellava una de les principals fonts de finançament de l'Imperi Britànic de l'Àsia oriental, ja que les finances de l'Índia, i també de Singapur, depenien en gran part d'aquest comerç. La resposta britànica va ser enèrgica i es va convertir en una demostració del fet que la Xina era llavors un país sumit en una crisi important, com havia vaticinat Lord Macartney quatre dècades abans, incapaç de rivalitzar militarment amb Anglaterra, que gràcies a la seva formidable marina de guerra es va anar convertint en potència hegemònica a mesura que avançava el segle XIX.

La Primera Guerra de l'Opi (1839-1842) es va lliurar, principalment, a la costa de la província de Guangdong. Després de noves disputes entre britànics i xinesos (mariners britànics ebri van assassinar un pescador a la costa davant de Hong Kong), els comerciants d'opi van pressionar la classe política britànica perquè es donés una resposta decidida a les accions esdevingudes a Guangzhou que assegurés, a més, els interessos comercials anglesos en el futur. Hi va haver fortes discussions a Londres i, encara que al final els partidaris de la represàlia armada van guanyar, el debat va mostrar que es tractava d'una qüestió polèmica sobre la qual no hi havia unanimitat en la societat britànica. Així ho va expressar un parlamentari liberal el 1840.

"Els [les autoritats xineses] us van advertir que havíeu d'abandonar aquest tipus de contraban. En veure que fèieu cas omís, tenien el dret d'expulsar-vos de les seves costes a causa de la vostra obstinació a continuar amb aquest tràfic infame i atroç [...]. La justícia, des del meu punt de vista, és amb ells [els xinesos]; i mentre ells, els pagans, els bàrbars semicivilitzats, la tenen de la seva part, nosaltres, els il·lustrats i cristians civilitzats, pretenem uns objectius que estan en contra de la justícia i la religió [...]. Mai no he sentit o he llegit sobre una guerra més injusta, una guerra destinada a cobrir aquest país d'una desgràcia permanent. [...] La bandera [britànica] s'ha convertit en una bandera pirata per protegir un tràfic infame."

W. Hanes; Travis; Frank Sanello (2004). *The Opium Wars: The Addiction Of One Empire And The Corruption Of Another* (pàg. 78-79). Chicago: Sourcebooks. [Paraules de William Gladstone].

No obstant això, malgrat les enceses veus en contra, el primer ministre, Lord Palmerston, va decidir enviar una armada a la Xina per a bloquejar els enclavaments principals de comerç de la costa sud, i així va començar la Primera Guerra de l'Opi (1839-1842). Aquesta es va desenvolupar en dues fases. Durant la primera, una armada anglesa clarament superior (el vapor *Nemesis* va ser el primer que va arribar a les costes xineses procedent d'Europa) es va desplaçar de sud a nord, fins a arribar, després de prendre l'illa de Zhoushan (a prop del port de Ningbo), a la boca del riu Bei, i amenaçar les ciutats de Tianjin i Beijing. Aquesta derrota va representar la destitució de Lin Zexu del seu càrrec de comissionat a Guangdong i la seva substitució per un alt funcionari manxú per a iniciar negociacions de pau amb els britànics. Aquests es van retirar cap al sud, però quan les negociacions es van començar a estancar, van atacar la costa com a advertència de la seva superioritat naval. Aquesta pressió va donar com a fruit una sèrie de concessions, l'anomenada *convenció de Chuanbi* (gener de 1841), entre les quals hi havia la cessió de l'illa de Hong Kong. Però aquest tractat no va entrar en vigor, ja que va provocar l'enuig del mateix emperador i la destitució del representant manxú que l'havia negociat. Per la seva banda, els britànics, insuficientment satisfets, van substituir també el seu màxim representant a la Xina per un nou negociador, Sir Henry Pottinger, que es convertiria en el primer governador de la colònia de Hong Kong.

L'arribada de Pottinger a la costa xinesa va representar l'inici de la segona fase de la Primera Guerra de l'Opi. Les tropes britàniques van ocupar inicialment Xiamen, Zhoushan i Ningbo. Poc després, soldats arribats des de l'Índia van permetre a Pottinger avançar cap al nord, fins a prendre les ciutats de Shanghai i Zhenjiang, des d'on podien dominar el Yangzi i el Gran Canal. Quan es disposaven a atacar la ciutat de Nanjing, l'emperador va decidir autoritzar novament les negociacions.

El consegüent tractat de Nanjing (1842), que posa fi a la guerra, representa un canvi radical en les relacions dels països europeus amb l'imperi Qing. Els punts més essencials establien:

- L'obertura al comerç britànic de cinc ports de la costa xinesa (Shanghai, Ningbo, Fuzhou i Xiamen, a més de Guangzhou), en els quals s'havia de permetre la residència permanent de britànics.

- La cessió a perpetuïtat de l'illa de Hong Kong a la sobirania britànica.
- El pagament de l'opi destruït a Guangzhou el 1839.
- L'abolició del Cohong.
- El pagament de tots els costos de la guerra.

Durant els anys que van seguir, altres països europeus van firmar tractats similars amb les autoritats xineses, i de fet les disposicions firmades pels britànics es van aplicar tàcitament a tots els estrangers arribats a la Xina, incloent-hi els de nacions menors. Especialment dur va ser un tractat suplementari de 1843 que la Gran Bretanya va firmar com a ratificació i ampliació del tractat de Nanjing. Va ser el primer a incloure l'anomenada *clàusula de la nació més afavorida*: qualsevol concessió que la Xina fes a qualsevol nació, de manera automàtica, en virtut d'aquesta clàusula, quedaria també atorgada a la Gran Bretanya. Aquesta clàusula, que es va incloure a partir de llavors en tots els tractats firmats per la Xina, va significar l'inici d'una cursa imparabile per a ocupar esferes cada vegada més àmplies de la sobirania de l'imperi Qing.

Una de les característiques que millor defineixen les accions de les grans potències colonials a la Xina és l'acord tàcit que hi ha entre elles per a compartir una empresa colonial atípica, en la qual el colonitzat manté una sobirania aparent i el colonitzador no té un únic rostre. Una coneguda vinyeta humorística, apareguda al principi del segle XX en un diari francès, mostra satíricament aquesta ànsia compartida per repartir-se el pastís xinès entre els diferents participants del banquet colonial, davant de la mirada impotent d'un funcionari xinès.

Com a conseqüència d'aquests primers tractats –i dels que altres països europeus van firmar en els anys immediatament posteriors–, el comerç internacional va créixer de manera destacada durant tota aquella dècada, especialment entorn dels ports de Shanghai i Hong Kong. Tanmateix, les expectatives dels grans imperis euroamericans no es van arribar a acomplir. Quan el plenipotenciari britànic Henry Pottinger va firmar el tractat de Nanjing, els beneficis que els comerciants britànics esperaven obtenir del mercat xinès es van xifrar segons la seva població. A més, la Gran Bretanya confiava que amb la Revolució Industrial podria vendre teixits de cotó a bon preu que consumirien tots els xinesos. Aquestes eren les bases que fonamentaven el lliurecanvisme britànic, però la resposta xinesa mai va satisfer aquestes expectatives. No obstant això, l'optimisme que es va desencadenar entre els comerciants i industrials euroamericans per l'obertura del mercat més gran del món (de 400 milions de persones), va empènyer els països occidentals a exercir una pressió cada cop més gran sobre la Xina.

El repartiment de la Xina.
Font: http://en.wikipedia.org/wiki/File:China_imperialism_cartoon.jpg#file

Bibliografia

Carl Crow (1937). *400 million customers. The experiences, some happy, some sad, of an American in China and what they taught him*. Norwalk (2003): East Bridge.

Això, al costat de l'actitud desafiadora d'alguns representants del Govern Qing, va portar l'esclat d'un nou conflicte armat, aquesta vegada amb la participació de França com a aliada dels anglesos, la Segona Guerra de l'Opi (1857-1860), que va culminar amb la signatura del tractat de Tianjin (1858) i les convencions de Beijing (1860), a més de la gratuïta i injustificada invasió i destrucció anglofrancesa del Yuanmingyuan, el palau d'estiu de l'emperador. Aquests nous tractats ampliaven els drets dels països estrangers a la Xina: nous ports oberts al comerç, també en regions de l'interior, noves indemnitzacions, permís d'evangelització a totes les províncies, legalització de l'opi i residència a la capital de ministres estrangers.

A partir dels anys 1860, s'inicia un procés imparable de penetració occidental que s'allarga fins ben entrat el segle XX. El nombre de ports oberts s'amplia constantment, els grans imperis euroamericans passen a controlar importants àmbits de l'esfera econòmica xinesa, el nombre de països amb tractats augmenta, incloent-hi nacions menors d'Europa, Amèrica del Sud o l'Àsia (Espanya firma el seu primer tractat amb la Xina el 1864, taula 2). La Xina es converteix en una semicolònia sotmesa als interessos de les potències euroamericanes. El que s'havia entrevist ja a mitjan els anys 1840 és totalment evident en l'últim terç de segle: malgrat mantenir la sobirania, els grans imperis aconseguen establir enormes àrees d'influència que es reparteixen de mutu acord, el que culmina en una política de portes obertes en què les diferents potències respecten els avenços de les altres i se n'aprofiten. Els pagaments de les indemnitzacions, que al final de segle seran exorbitants, posen l'Estat xinès financerament a les mans d'Occident. L'explotació dels recursos, el control de les infraestructures, a més del domini de les concessions internacionals dels ports oberts, faran de la Xina un escenari extraordinàriament profitós per als imperis europeus, que a més no hauran de dedicar els esforços i els recursos que els hauria exigint mantenir una colònia formalment establerta.

Taula 2. Tractats desiguals de la Xina (només s'indica el primer tractat de cada país)

Any	País
1842	Anglaterra
1844	Estats Units
1844	França
1845	Bèlgica
1847	Suècia
1851	Rússia
1861	Prússia
1862	Portugal
1863	Dinamarca

Font: elaboració pròpia (David Martínez-Robles)

Any	País
1863	Holanda
1864	Espanya
1866	Itàlia
1869	Àustria-Hongria
1871	Japó
1874	Perú
1880	Alemanya
1881	Brasil
1882	Corea

Font: elaboració pròpia (David Martínez-Robles)

1.1.4. Intents de modernització i pedagogia de l'imperialisme

La derrota en la Segona Guerra de l'Opi té a més importants conseqüències en el sistema administratiu de l'Estat xinès. El 1861 es crea el Zongli yamen, el primer organisme dissenyat específicament per a canalitzar les relacions amb els països estrangers, amb la qual cosa queda definitivament i estructuralment abandonat el complex sistema de comerç i cerimonial que fins a llavors havia tenyit les relacions internacionals de la Xina. A més, la humiliació a què és sotmesa la Xina fa patent la necessitat d'iniciar una modernització general del país en l'àmbit econòmic, institucional i militar. Tanmateix, aquesta necessitat no serà entesa com un simple impuls occidentalitzador. Així queda formulat en l'expressió *Zhongti Xiyong*, 'essència xinesa i pràctica occidental', que es convertirà en la base conceptual de l'anomenat *moviment d'autoenfortiment*. Es buscarà un ús pràctic dels coneixements bàsicament tècnics que arriben a partir d'aquell moment des de l'estranger a la Xina, malgrat mantenir la *Wentanshauung* tradicional xinesa, els ideals tradicionals d'organització com a base de l'Estat i la societat.

En aquest procés d'aprenentatge de les "lliçons" que infligia l'imperialisme europeu, els missioners tindran un paper destacat: a més d'evangelitzar sobre la religió, també evangelitzaran sobre la cultura d'Occident, per mitjà de la publicació de llibres, les traduccions del xinès i al xinès, l'edició de diaris, l'obertura d'hospitals de medicina moderna, etc. Tota aquesta amalgama d'interessos econòmics, militars i religiosos que empenyia l'imperialisme de l'època es justificava mitjançant una frase senzilla que resumeix en part la idea que es tenia de la relació entre la Xina i els països colonitzadors: aquests tenien una "missió civilitzadora" sobre els territoris que ocupaven. Obligada per aquesta necessitat de modernització, la Xina començarà a fer ús d'occidentals per a dur a terme reformes importants, s'obriran escoles tècniques i de llengües, a més

Bibliografia

Per aprofundir en aquest punt, vegeu:

Jonathan Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 194-204). Nova York: Norton.

Mary Clabaugh Wright (1957). *The Last Stand of Chinese Conservatism: the T'ung-Chih Restoration, 1862-1874*. Stanford: Stanford University Press.

James L. Hevia (2003). *English Lessons. The Pedagogy of Imperialism in XIX century China*. Durham: Duke University Press.

d'arsenals, acadèmies militars i navals i, al final de segle, s'enviaran estudiants a l'estranger que, en tornar a la Xina, tindran un paper important en la modernització –tècnica, política i intel·lectual– del país.

Un cas que exemplifica la nova situació és la creació de les duanes marítimes xineses que, des de l'inici de la dècada de 1860, són dirigides per l'escocec Robert Hart, que durant mig segle les administrarà fidelment al servei de l'Estat xinès. Representa un cas paradigmàtic d'allò que J. Hevia (2003) ha definit com a "pedagogia de l'imperialisme". Encara que Hart serveix honestament el Govern xinès, del qual és un funcionari destacat (tot i que informa de tots els detalls del comerç a les autoritats britàniques), alhora es converteix en un pedagog i mestre: ensenya els funcionaris xinesos a assumir uns principis que feia només dues dècades eren totalment aliens al món xinès: l'ordre comercial i el sistema general de relacions internacionals ideats a Europa a partir de 1860 absorbeix també la Xina. Un cas similar, encara que menys conegut, és el del barceloní Sinibald de Mas, que el 1868 és contractat pel Govern xinès com a expert que havia d'actuar d'intermediari amb el Govern de Portugal per negociar el retorn de Macao a la sobirania efectiva de la Xina. Encara que Mas va morir aquell mateix any i no va poder dur a terme la seva missió, és molt significatiu que el Govern xinès decidís iniciar un tipus de negociacions que haurien estat impensables unes quantes dècades abans. Ja al final de la dècada de 1860, la Xina havia quedat sumida en un sistema de relacions internacionals dissenyat i imposat per les potències imperials d'Occident i per a elles.

1.2. Els desafiaments interns

Els països occidentals, malgrat el que pugui semblar i suggereixin alguns manuals, protagonitzen només una part dels grans esdeveniments de la història xinesa del segle XIX. Des de l'inici del segle, la Xina està sotmesa a una crisi interna –com Lord Macartney havia percebut– que es radicalitza a mesura que passen les dècades, en part conseqüència i en part causa de les accions dels països occidentals. Des del final del segle XVIII se succeeixen un gran nombre de rebel·lions, insurreccions i altres problemes socials que afecten tot l'imperi. A mitjan segle XIX, la situació haurà empitjorat fins al punt que esclatarà tota una sèrie de grans rebel·lions d'efectes devastadors per a l'imperi xinès. Entre 1850 i 1873, quatre rebel·lions poderosíssimes portaran la dinastia als moments més agònics de tot el segle, fins a límits als quals ni tan sols les guerres de l'opi no s'havien apropat. Entre elles, la rebel·lió dels Taiping (1850-1864), una autèntica guerra civil, és la més significativa i de dimensions més extraordinàries.

Al llarg del segle XVIII, la Xina havia viscut un període de relativa prosperitat social. Tanmateix, al final d'aquesta centúria es comencen a percebre senyals d'instabilitat que van en augment. Les causes d'això són complexes; entre d'altres, tradicionalment s'ha apuntat a la gran quantitat de territori que calia administrar i l'enorme massa de població que convivía dins d'aquest territori. Com a dada rellevant, segons els censos, el 1741 vivien a la Xina 143 milions de persones, mentre que seixanta anys més tard la xifra s'havia doblat (302

milions el 1800, i 430 milions el 1850). En canvi, la producció agrícola no va experimentar un creixement tan extraordinari, malgrat la incorporació i difusió de nous cultius (originaris d'Amèrica).

A mitjan segle XVIII, algunes regions de la Xina havien experimentat grans creixements de la població. Però la pressió demogràfica no s'equilibrava amb un creixement igual dels recursos disponibles (especialment dels rendiments de la terra), i això conduïa inevitablement a un empobriment de la població. Tal com ha demostrat recentment l'historiador Kenneth Pomeranz, algunes regions d'Europa també es trobaven en una situació similar.

Tanmateix, la Xina no va gaudir de les oportunitats que va tenir Europa per a dur a terme un canvi radical en el sistema productiu i superar aquests límits: a la Xina, no hi havia els dipòsits energètics amb què Anglaterra va poder comptar per a desenvolupar la seva revolució industrial, i encara menys va disposar d'una perifèria equivalent a les colònies que els grans imperis europeus van usar com a destinació dels excedents de població.

Dit d'una altra manera, l'estabilitat econòmica i política de l'imperi Qing va alimentar un creixement demogràfic tremendament ràpid, que va culminar en desajustos econòmics i socials molt importants. Aquest creixement de la població va destruir, gradualment, la prosperitat i la pau que havia caracteritzat fins al segle XVIII el govern dels grans emperadors manxús. Cada vegada més sovint, es van produir aixecaments d'origen molt divers a totes les províncies de l'imperi. Alguns estaven organitzats per societats secretes; altres eren la resposta als abusos dels recaptadors d'impostos, i molts van ser de fet conseqüència de grans calamitats naturals, com les inundacions i les sequeres, agreujades de manera indirecta per les polítiques de desforestació, de conquesta de nous territoris per al cultiu i d'ús intensiu de la terra.

Entre les sectes amb un fort arrelament popular, destaca la que va protagonitzar la rebel·lió del Lotus Blanc (*Bailianhui*), entre 1796 i 1804, la supressió de la qual va exigir un esforç financer enorme (alimentat a més per la corrupció generalitzada en les altes esferes de la jerarquia administrativa) que va minar seriosament les arquees imperials. Una altra secta, la dels Vuit Trigrames, va encapçalar el 1813 un aixecament que va arribar al palau imperial i hi va penetrar, amb la connivència de gran part dels eunucs de la cort, encara que va fracassar en trobar-se l'emperador fora de la capital. Un problema, sobretot al sud-est, vinculat a les mateixes problemàtiques però de naturalesa molt diferent, el constituïa la pirateria, tant marítima com fluvial, que amb freqüència establia aliances amb organitzacions secretes de gran implantació regional i contribuïa a aquest clima de rebel·lió. Moltes d'aquestes societats provenien de la guerra que va portar el canvi dinàstic de la dinastia Ming a la Qing: molts xinesos d'ètnia *han* se sentien identificats amb els Ming i consideraven que els manxús eren conqueridors vinguts de les terres bàrbares del nord. Una

part important del nacionalisme modern posterior s'edificarà sobre les bases d'aquest entramat de societats secretes que tenien presència sobretot a les províncies del sud de la Xina.

Els disturbis també eren protagonitzats per les poblacions minoritàries que els manxús havien conquerit en els segles anteriors. A inicis del XIX es va produir una gran agitació al Tibet (1807, durant el nomenament d'un nou dalai-lama), mentre a Xinjiang es va iniciar una guerra contra el domini Qing. A partir de llavors, al llarg de tot el segle XIX es van produir una infinitat d'altres petites revoltes amb un component ètnic o religiós molt marcat.

Tot això va anar produint en la classe educada xinesa, que al cap i a la fi era la que governava el país junt amb l'elit militar manxú, un sentiment de decadència, una mena de mirada pessimista que difícilment no podia estimular mesures dinàmiques o esforços renovadors que poguessin ajudar a capgirar aquesta situació. La corrupció s'havia estès per tot l'imperi entre els funcionaris de tots els rangs, i la seva rapacitat a l'hora de cobrar els impostos era un dels incentius principals per a la sedició. La supressió de les rebel·lions i el manteniment de l'ordre provocaven l'esgotament de les reserves econòmiques i l'energia del Govern, de manera que l'esforç i els diners que calia invertir en obres i infraestructures públiques s'esgotaven abans que es poguessin emprar i, com un peix que es mossegava la cua, això contribuïa a empitjorar encara més les condicions de vida de la immensa majoria de xinesos.

Un exemple molt clar d'aquest deteriorament l'ofereix el Gran Canal, la principal artèria comercial que connectava la part central de la Xina (el riu Yangzi, navegable de Shanghai fins a Chongqing) amb el nord, amb Tianjin i Beijing. El canal comunicava les principals regions excedentàries de gra i tèxtil (la conca del Yangzi i el delta) amb la capital política de l'imperi i les regions del nord, deficitàries en producció d'aliments. A conseqüència de la desídia administrativa a l'hora de reparar i evitar els sediments al Gran Canal i el desbordament del riu Huanghe a Shandong, el Gran Canal va quedar impracticable cap a mitjan segle XIX. Les regions del nord van quedar sotmeses al comerç marítim, que llavors estava dominat per les flotes occidentals, i la capital va deixar de tenir el control sobre els béns de primera necessitat. Una de les regions més afectades per la paràlisi del Gran Canal i pel desbordament del riu Huanghe va ser la província de Shandong, una província que va passar de ser un "graner" de l'imperi a ser un focus de pobresa i rebel·lions armades.

La incapacitat dels emperadors manxús durant el segle XIX, comparada amb els seus antecessors, es manifesta en comprovar que les seves iniciatives, lluny d'intentar donar un tomb a aquesta situació de degradació contínua, s'acontentaven d'impulsar propostes que simplement limitessin i moderessin la caiguda. I les obres dels literats reflectien aquesta tendència general a lamentar-se pel declivi dinàstic i la degradació moral dels intel·lectuals i els oficials en general. La millor mostra és *Les flors del mirall* (*Jing hua yuan*), escrita entre 1820 i 1830 per Li Ruzhen, en què es mostra com la percepció de degradació

social tenia el sentiment dels literats de l'època. Aquesta novel·la presenta un món en el qual es produeix una subversió dels papers socials de cada sexe. En el capítol "El país de les dones", és l'home qui rep el tracte de subjugació que la societat xinesa reservava tradicionalment per a la dona: l'home porta arracades a les orelles, se li emboliquen els peus perquè no puguin créixer i passa hores arreglant-se per a satisfer les seves senyores i perquè aquestes l'escullin entre els diversos "concupins". Es tracta, doncs, d'un món en què els valors han estat tergiversats i la societat ha entrat en un procés de degradació la conseqüència del qual és la desintegració del sistema tradicional.

1.2.1. El Regne Celestial Taiping

Un dels nuclis regionals més importants dins del clima d'enrarament social motivat per les insurreccions, les accions de societats secretes, els moviments ètnics, la pirateria, etc., era el sud-est de la Xina, justament la zona on el contacte amb Occident era més patent. En aquesta regió és on els efectes de les guerres sinoeuropees van ser més grans. La suspensió del comerç a Guangzhou abans i durant la Primera Guerra de l'Opi va deixar sense feina molts portadors, propietaris de barques fluvials i d'altres intermediaris que vivien del lliurament del te i la seda a Guangdong i de la distribució de l'opi anglès. Amb el final de la guerra i l'obertura d'altres ports, especialment el de Shanghai, part del volum d'aquestes transaccions es va desviar fins al nord, ruta que resultava més barata i segura. No és, doncs, una casualitat que aquesta àrea del sud fos el camp de cultiu de la més gran de les rebel·lions que va tenir lloc a la Xina durant el segle XIX, considerada també l'última gran guerra premoderna, la rebel·lió dels Taiping. La derrota que els europeus havien infligit alguns anys abans als manxús en la Primera Guerra de l'Opi va activar els sentiments xenòfobs i va permetre que la província de Guangdong es convertís en un focus antimanxú: la debilitat d'aquells governants estrangers era vista com la causa principal dels problemes que havia d'afrontar la Xina.

La rebel·lió dels Taiping és un dels casos més estranys i, alhora, complexos de la influència intel·lectual que Occident estava tenint a la Xina. I és, també, un cas paradigmàtic ja que manifesta de manera claríssima el que va ser gairebé una constant en totes les manifestacions de la influència europea que van tenir lloc durant el segle XIX: la transformació d'elements occidentals (en el cas dels Taiping, el cristianisme) en qüestions només comprensibles dins del marc històric i cultural xinès.

El que va ser el fundador i gran líder espiritual del moviment Taiping, Hong Xiuquan, va néixer a uns cinquanta quilòmetres de Guangzhou, i en aquesta ciutat contínuament sotmesa a la influència estrangera es va presentar diverses vegades a la convocatòria d'exàmens imperials amb l'objectiu de convertir-se en un funcionari de l'Estat xinès. Va fracassar repetidament, i la pressió que això implicava li va provocar una confusió mental tal que el va portar a patir episodis al·lucinatoris. En aquests va veure com ell tenia un pare celestial i un germà gran també al cel, que li van encarregar la missió d'eliminar els

Bibliografia

- Per ampliar el tema de la rebel·lió dels Taiping, vegeu:
- Jonathan Spence** (1996). *God's Chinese Son. The Taiping Heavenly Kingdom of Hong Xiuquan*. Nova York: Harper Collins.
- Franz Michael** (ed.) (1971). *The Taiping Rebellion. History and Documents* (vol. I). Seattle: University of Washington Press.
- Yu-wen Jen [Youwen Jian]** (1973). *The Taiping Revolutionary Movement*. New Haven: Yale University Press.

dimonis del món. Al cap d'un temps, quan va haver llegit uns opuscles que uns missioners protestants de Hong Kong havien escrit i distribuït entre els candidats que es presentaven a examen, Hong Xiuquan va reinterpretar les seves visions en clau cristiana. El pare del cel que havia vist era Déu Pare, i el seu germà no era cap altre que Jesucrist. Així, el mateix Hong era el germà petit de Jesucrist i, com ell, havia estat enviat al món per a acabar amb el mal. El mal, els dimonis, en aquest cas eren els manxús, els governants Qing. Per tant, l'objectiu de Hong i els seus seguidors era derrotar els manxús per a instaurar una nova dinastia, la dinastia del Regne Celestial Taiping. Així ho descrivia el *Diari celestial Taiping (Taiping tianri)* publicat el 1862, un dels textos canònics dels Taiping:

"Quan el sobirà [Hong Xiuquan] tenia trenta cinc anys [1837], el primer dia de la tercera lluna, a mitjanit, va veure innombrables àngels que descendien del cel i que li comunicaven que havien arribat per emportar-se'l al cel. [...] Ajudat pels àngels, el Sobirà verader es va asseure en un palanquí; així van partir cap al llarg camí de l'est i van ascendir fins a dalt. Quan van arribar a la porta del cel, un nombre incalculable de verges bellíssimes es va aproximar per rebre'l, però el Sobirà ni tan sols no les va mirar. La radiant llum allà present era encenegadora. Era absolutament diferent del món polsegós. Va veure innombrables persones que vestien barrets en forma de dracs, i tots ells van donar la benvinguda al sobirà. [...] La Mare Celestial el va rebre i li va dir: 'Fill meu, tu vas baixar al món i el teu cos és ara brut. Espera't fins que la teva mare t'hagi banyat al riu, després podràs anar a veure el teu Pare'.

Quan el cos del Sobirà va ser net, la Mare Celestial el va portar fins a l'audiència. El Pare Celestial, Senyor Suprem i Gran Déu portava un barret de gran elegància. El seu cos estava cobert amb roba negra de drac. Al voltant de la seva boca s'estenien daurades barbes, que queien fins a cobrir-li l'estómac. El seu gest era heroic, i la seva figura altíssima. La seva aparença, assegut allà, era encara més digna i temible. [...]

El Pare Celestial, Senyor Suprem i Gran Déu li va dir entutjat: '¿Has arribat? Escolta el que et diré. No és increïble fins a quin punt la gent del món ha corromput el seu cor originari? A quin home de la terra no he donat jo naixement i educació? Qui és que no menja el meu menjar, i no vesteix les meves robes? Qui que no gaudeix de la meva joia? Totes les coses del món van ser fetes per mi, i tots els aliments i els vestits van ser el meu regal.' [...] El Sobirà estava realment indignat, i va preguntar al Pare Celestial: 'Pare, si són realment tan malvats, per què no els extermines?' [...] El Pare Celestial va dir: 'Deixem-los continuar una mica més per aquest camí de maldat. Després ja me n'encarregaré. No pensis que podran escapar de mi!' [...].

El Pare Celestial va carregar contra Confuci, dient-li: '¿Per què ensenyes a la gent a continuar amb els seus assumptes d'una manera tan confusa, de manera que ni tan sols no em coneixen i, en canvi, la teva reputació és més gran que la meva?' Al principi, Confuci argumentava obstinadament, però al final va quedar silenciós sense res a dir. El Germà Gran Celestial, Crist, també va acusar Confuci, dient-li: 'Tu vas crear llibres d'aquesta mena per ensenyar a la gent; et creus capaç per a escriure llibres?' Confuci, en veure que tothom al cel el declarava culpable, va escapar secretament amb la intenció d'unir-se al capitost dels dimonis. El Pare Celestial va ordenar al Sobirà que anés a perseguir Confuci amb els àngels per a portar-lo, lligat i emmordassat, davant seu. El Pare, amb molta ràbia, va ordenar als àngels que el fuetegessin. Confuci, agenollat davant del Germà Gran Celestial, Crist, implorava sense parar. Va rebre no pocs cops de fuet, i les seves súpliques no paraven. El Pare Celestial, considerant que els seus mèrits compensaven les seves deficiències va acceptar que participés de la bondadosa fortuna del cel, però mai no se li havia de permetre baixar al món.

En aquest punt, el Pare Celestial, Senyor Suprem i Gran Déu va ordenar al Sobirà que fos a batallar amb els dimonis i els vencés, i li va concedir un segell daurat i una espasa i va disposar que anés amb els àngels a exterminar-los. [...] Mentre el Sobirà lluitava, la Mare Celestial i totes les germanes petites l'ajudaven de manera que no hi va haver batalla que no guanyés. Victoriós, va tornar al cel més elevat.

El Pare Celestial també va ordenar al Sobirà: 'Quan tu tornis al món passaran alguns anys fins que no despertis. Però no tinguis cap por. Més endavant, rebràs un llibre que t'explicarà totes aquestes coses. Quan les compreguis amb claredat, sempre que actuis

d'acord amb aquest llibre no erraràs. Ara bé, quan actuis així, els homes del món et calumniaran, et renyaran amb burles i et menysprearan'. [...]

El Sobirà va ascendir el cel el primer dia de la tercera lluna, i hi va ser durant quaranta dies, o més, abans de ser enviat novament al món."

Franz Michael (ed.) (1971). *The Taiping Rebellion. History and Documents* (vol. II, pàg. 18-19). Seattle: University of Washington Press.

Aquest text és una mostra d'algunes de les característiques del pensament Taiping. La imatgeria tradicional xinesa s'amalgama íntimament amb les influències cristianes, per a crear un conjunt bigarrat i original que no va tenir parangó en cap altre moviment de la història de la Xina. Destaca poderosament en aquest passatge la figura de Confuci: el gran mestre de la cultura xinesa és castigat i humiliat, en una mostra del caràcter iconoclàstic de l'ideari Taiping.

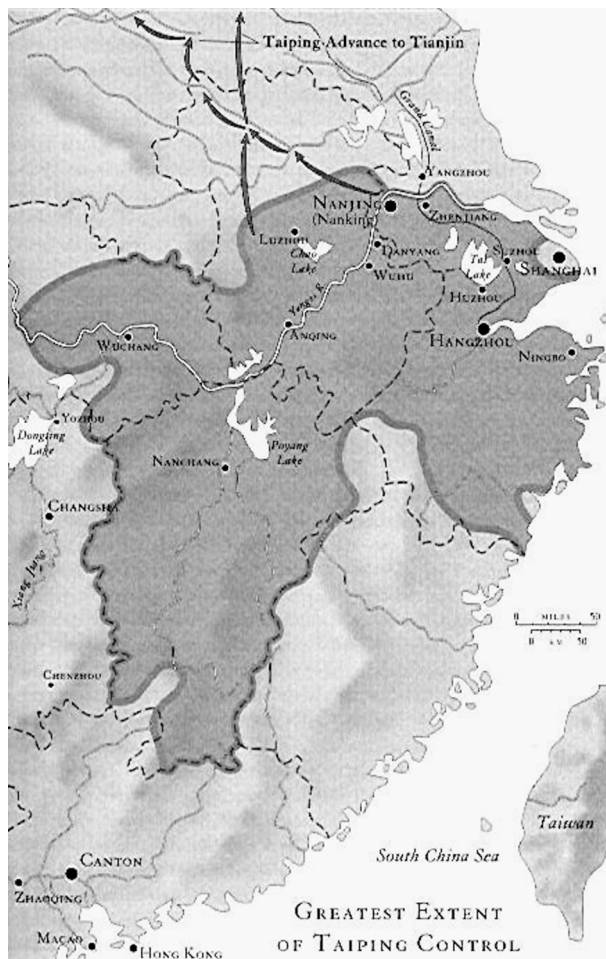
Per a entendre la importància d'aquesta rebel·lió, només són necessàries algunes dades. Segons les diferents fonts, el nombre de morts provocats per les confrontacions va ser d'entre vint-i-cinc i quaranta milions. Es va prolongar durant catorze anys, fins a 1864, en un moment en què la Xina, econòmicament i socialment, passava per moments extraordinàriament delicats. Una part important de les províncies del centre del país, de gran productivitat agrícola i dinamisme comercial, van passar a estar sota el domini dels rebels, la qual cosa va privar l'Estat Qing d'importants recursos fiscals durant anys. No debades, el que la historiografia occidental denomina *rebel·lió* és conegut de manera canònica pels historiadors xinesos significativament com a *Regne Celestial Taiping* (*Taiping tianguo*). De fet, la continuïtat del Govern manxú va arribar a estar seriosament perill. Els Taiping van llançar una ofensiva que va amenaçar la mateixa capital imperial. Les tropes Taiping es comptaven en centenars de milers, el capital acumulat al seu tresor va arribar a ser superior al del mateix Govern, i solament la falta de planificació i d'unió va evitar que poguessin derrotar la dinastia regnant.

Després dels repetits fracassos en els exàmens, Hong Xiuquan va iniciar una vida de predicació que el va portar de la província de Guangdong a la de Guangxi. Allà es va envoltar de seguidors d'índole molt diferent però que compartien la mateixa situació de misèria provocada per les circumstàncies de l'època: miners, pirates, camperols sense terres, barquers, carboners, membres de grups minoritaris, etc. La ideologia Taiping era una barreja genuïnament xinesa de cristianisme, budisme mil·lenarista i altres influències clàssiques xineses, que la van convertir, en una secta només comprensible dins del món xinès. Malgrat això, els Taiping van quedar ràpidament associats a la religió dels occidentals, amb conseqüències previsibles: el cristianisme va passar més que mai a ser considerat una influència perillosa, esperó d'aixecaments i rebel·lions. Ni el poble ni els mateixos governants no podien tenir una visió positiva dels missioners cristians que, a partir dels anys 1860, poblarien l'imperi. La lectura de les traduccions protestants de la Bíblia va ser part central de l'ideari Taiping,

i el terme que empraven els seus seguidors per a la seva divinitat, en nom de la qual havien comès autèntiques atrocitats, era el mateix que aquests missioners esmentaven en les seves prèdiques.

Al final de 1850, Hong Xiuquan i els seus seguidors van començar a enfrontar-se a les autoritats locals de la província de Guangxi, van destruir temples tradicionals, en una mostra de la iconoclàstia que caracteritzaria el moviment. Hong, com a fill de Déu que afirmava ser, va ser proclamat Rei Celestial (*Tianwang*) i gran líder dels Taiping. Poc després van aparèixer altres reis, alguns dels quals eren capaços d'induir-se un estat de trànsit en què, segons afirmaven, eren posseïts per Jesucrist o l'Esperit Sant per comunicar-se directament amb els seguidors Taiping. La creació d'un tresor comú i el repartiment equitatiu dels béns va atreure milers de nous seguidors a mesura que el moviment avançava cap al nord-est, vencia els exèrcits Qing i conqueria ciutats cada vegada més importants, fins que van arribar al riu Yangzi i a la ciutat de Nanjing, antiga capital imperial. El 1853, van aconseguir conquerir-la i la van convertir en la seva Capital Celestial (Tianjing) fins al final de la rebel·lió, una dècada més tard.

La màxima expansió territorial del Regne Celestial Taiping

Font: Jonathan Spence (1996). *God's Chinese Son. The Taiping Heavenly Kingdom of Hong Xiuquan*. Nova York: Harper Collins.

Els primers anys dels Taiping a Nanjing van marcar el moment àlgid del moviment. Els Taiping van encunyar la seva pròpia moneda, van promulgar lleis o van instaurar un sistema de contribució fiscal; van edificar capelles, van fundar impremtes i van publicar textos marcats pel seu contingut ideològic, entre ells la Bíblia comentada i corregida pel mateix Hong Xiuquan. Aquesta es va convertir en un dels textos canònics que es van incloure com a matèria per a les convocatòries d'exàmens que els Taiping van celebrar. La població va quedar dividida per sexes seguint principis morals marcadament puritans que, malgrat tot, preveïen una participació de la dona en la vida social molt més activa del que era habitual a la Xina: a més d'abolir l'embenat dels peus, la dona formava part integral del sistema productiu Taiping, i fins i tot es van crear exèrcits integrats i comandats per dones. Entre les mesures més destacades, figura una llei equitativa de reforma de la terra:

"La distribució de la terra s'efectua segons la mida de la família, sense consideració de sexes i tenint en compte únicament el nombre de persones; com més gran sigui aquest nombre, més terra rebran, i viceversa. Les terres a repartir es divideixen en nou categories. En una família de sis persones, tres rebran terra bona i tres rebran terra dolenta: és a dir, la meitat bona i la meitat dolenta. Totes les terres que es troben sota el Cel seran conreades conjuntament pels homes sota el Cel. [...] Si hi hagués misèria en una zona, porteu-hi els excedents d'una altra regió on regni l'abundància, per tal d'alimentar els famolencs. D'aquesta manera, els homes que es troben sota el Cel gaudiran tots de la gran felicitat concedida pel Pare Celestial, Senyor Suprem i Déu August. La terra es repartirà entre tots, l'arròs serà consumit per tots, els vestits seran portats per tots, els diners seran gastats per tots. No hi haurà desigualtat, i ningú no quedarà sense aliments ni protecció contra el fred."

Jacques Chesneau; Marianne Bastid (1972). *Historia de China. De las guerras del opio a la guerra franco-china: 1840-1885* (pàg 140-141). Barcelona: Vicens-Vives.

Mesures com l'abolició de la propietat privada, o la creació d'un tresor públic i de graners comunals que havien d'assegurar la prosperitat de tota la població, van portar un aparent èxit administratiu inicial que va projectar una imatge d'eficàcia sobre els rebels, malgrat que la realitat era molt diferent i que les institucions Taiping mai no van passar de ser rudimentàries. Així ho van percebre els enviats de les principals potències occidentals que, des de la propera Shanghai, tenien notícies directes del que passava a l'interior de la regió. Al final de 1853 i principi de 1854, vaixells amb els representants de França, els Estats Units i la Gran Bretanya van remuntar el Yangzi fins a Nanjing i es van entrevistar amb les autoritats Taiping.

La debilitat de l'imperi manxú i la puixança del moviment Taiping, en aquell moment, els va portar a plantejar-se la conveniència de negociar tractats amb els Taiping i fins i tot d'establir una aliança amb aquells rebels que, aparentment, professaven les veritats del cristianisme per acabar amb el Govern manxú. A la fi, les consideracions pràctiques van frustrar aquesta aliança impossible: les concessions que l'Estat Qing havia fet als països estrangers –alertats a més per les extravagàncies doctrinals de Hong Xiuquan– els posava en una situació massa avantatjosa per a alterar de manera precipitada l'*statu quo*. Els Taiping, a més, havien prohibit el consum i comerç d'opi a les seves terres –

juntament amb l'alcohol i el tabac, o pràctiques com la prostitució i les apostes–, de manera que inicialment les grans potències van decidir no intervenir en el conflicte.

No obstant això, després de la Segona Guerra de l'Opi i les noves concessions que va ratificar el tractat de Tianjin (1860), les potències euroamericanes van decidir prendre partit en favor del Govern de Beijing, que van ajudar indirectament, fins i tot prenent part en l'anihilació final de la rebel·lió amb la intervenció d'exèrcits formats per soldats xinesos sota la instrucció i el comandament d'oficials occidentals.

Tanmateix, el final de la rebel·lió va tenir poc a veure amb l'actuació de les grans potències: va ser el resultat de la decadència pròpia del moviment Taiping –el 1857 s'havia produït una matança entre faccions a Nanjing que havia debilitat la forta cohesió ideològica que l'havia articulat inicialment– i de l'aparició d'exèrcits de base local dirigits per grans funcionaris xinesos d'algunes províncies que s'havien organitzat amb independència del Govern central Qing, malgrat que eren totalment fidels a aquest. Aquestes forces locals –comandades per tres figures que marcaran el desenvolupament polític de la Xina durant les dècades següents, Zeng Guofan (1811-1872), Li Hongzhang (1823-1901) i Zuo Zongtang (1812-1885)– marquen l'inici d'una tendència a la descentralització del poder que, al cap d'algunes dècades, acabaria essent un factor decisiu per al futur de l'imperi i de la consegüent República de la Xina.

Aquestes figures, que no provenien de l'aristocràcia militar manxú, sinó que eren d'ètnia *han*, van ser els principals protagonistes de l'anomenat *moviment per l'autoenfortiment*. En part a conseqüència de les necessitats bèl·liques, Zeng Guofan i Li Hongzhang van adonar-se que la tecnologia occidental podia ser molt útil per a sufocar les rebel·lions com la dels Taiping. Així, doncs, quan els rebels es trobaven a les portes de la ciutat de Shanghai, Li Hongzhang i Zeng Guofan van comprar armament i van reclutar mercenaris occidentals que sabien utilitzar les armes modernes, que eren la base de la superioritat occidental. Veient l'efectivitat d'aquestes armes, Zeng Guofan i Li Hongzhang van demanar permís a l'emperador per a construir fàbriques seguint els mètodes d'enginyeria moderna que venien d'Occident. Entre les dècades de 1860 i 1870 es va construir les primeres fàbriques a la Xina, molt vinculades a les necessitats de l'exèrcit. Aquest primer impuls industrialitzador va ser el resultat de la voluntat reformista de Li i Zeng (que van tenir un protagonisme molt marcat a la segona meitat del segle XIX) i a l'oberturisme de l'emperador Tongzhi, que va governar entre 1861 i 1875.

En contrast amb les premisses cristianes i revolucionàries dels Taiping, els generals reformistes i el moviment de l'autoenfortiment pregonaven els valors confucians. Zeng Guofan i Li Hongzhang havien seguit els canals tradicionals per a accedir a l'administració i havien superat els exàmens imperials de rang més elevat. Per tant, i tot i abraçar la tecnologia occidental, els generals es proclamaven clarament seguidors de la tradició imperial i cultural xinesa i justificaven la seva postura amb la frase *zhongti xiyong* (literalment, "el coneixement xinès és essencial, el coneixement occidental és funcional"); és a dir, els coneixements occidentals serveixen per a allò útil (la tecnologia i la indústria) mentre que la cultura i les tradicions xineses permeten mantenir l'essència i la cohesió. Aquesta ideologia tindrà grans repercussions en la història de la Xina; cent anys més tard s'invocarà aquest mateix principi en ocasió de les reformes de Deng Xiaoping i les quatre modernitzacions.

Quan, finalment, el 1864 els exèrcits imperials van aconseguir derrotar la resistència Taiping a Nanjing, el moviment va ser totalment aniquilat. Les seves obres van desaparèixer, i amb prou feines alguns dels seguidors van sobreviure integrant-se en altres moviments rebels de l'època. De la seva doctrina pseudocristiana o de les mesures igualitàries que van proposar no en va quedar l'indici més mínim. Tanmateix, els efectes de la rebel·lió van ser devastadors i es van fer sentir a les regions centrals de la Xina durant dècades, i s'han de sumar a més als de les altres grans rebel·lions que en conjunt van assolir extensions enormes del territori xinès. Sense oblidar que, al costat dels efectes immediats de la guerra, la rebel·lió dels Taiping va tenir altres conseqüències importants. Va representar una rêmora extraordinària per a l'Estat xinès, que va haver de dedicar grans esforços a combatre-la. Sens dubte això va tenir efectes directes en la manera en què el Govern xinès va respondre als desafiaments arribats des d'Occident, que en aquestes circumstàncies es van considerar secundaris. Igualment, en l'àmbit financer i militar va frenar els intents de modernització que acabada la rebel·lió es van intentar emprendre: la ruïna econòmica explica el fracàs que s'atribueix a molts d'aquests projectes. A més, la rebel·lió dels Taiping va quedar lligada per sempre a la influència estrangera per la seva vinculació amb el cristianisme, fet que va contribuir a la suspicàcia existent contra els estrangers.

Bibliografia

Kuo, Ting-ye; Liu, Kwang-ching (1978). "Self-strengthening: the pursuit of western technology". A: Fairbank, John King (ed.). *The Cambridge History of China* (pàg. 491-525, vol. 10, part 1: "Late Ch'ing, 1800-1911"). Cambridge: Cambridge University Press.

1.2.2. Altres grans rebel·lions del segle XIX

De manera gairebé contemporània als Taiping, en regions de més el nord, entre 1853 i 1868 es va desplegar la rebel·lió dels Nian, formada per bandits, contrabandistes i desclassats afectats greument per les inundacions esdevingudes a partir de 1851 a la conca baixa del riu Groc i la part nord del Gran Canal. Estava mancada de l'impuls ideològic dels Taiping, i es tractava d'un moviment articulat només a partir de la lluita contra el Govern manxú i el bandidatge, sense una organització elaborada ni un lideratge tan ferm, malgrat que els màxims dirigents també van ser nomenats reis i fins i tot van rebre títols honorífics dels Taiping. La relació entre els Nian i aquests últims va ser de fet més nominal que real: mai no van establir una aliança d'acció conjunta, ja que des de la perspectiva dels dirigents Taiping, els Nian no eren més que uns bandits sense cap compromís doctrinal. Però, malgrat la seva estructura menys elaborada, la rebel·lió va representar un problema majúscul per a l'Estat Qing, ja que el va privar d'importants recursos fiscals i el va debilitar militarment. La seva derrota definitiva el 1868 només va arribar després del final de la rebel·lió dels Taiping i el protagonisme novament dels exèrcits de base local de Zeng Guofang i, especialment, Zuo Zongtang i Li Hongzhang, que ja havien derrotat els Taiping.

Al sud-oest, a la província de Yunnan, el 1856 va esclatar una rebel·lió de caràcter ètnic protagonitzada pels musulmans i membres d'algunes minories que se sentien maltractades per les mesures discriminatòries i la política fiscal Qing a la regió. Les insurreccions i els enfrontaments dels musulmans de Yunnan amb la població d'origen han o les tropes manxús s'havien reproduït repetidament des de l'inici del segle, fins que a mitjan la dècada de 1850 la situació va empitjorar fins a impulsar la immensa majoria de musulmans de la província a unir-se en la seva lluita contra els abusos a què estaven sotmesos. Sota el lideratge de Du Wenxiu, es va establir el Regne del Sud Pacífic (*Pingnan guo*), també conegut com a sultanat de Dali, un petit estat multiètnic que va aconseguir el control de tota la regió occidental de Yunnan, fins que el 1873 les tropes imperials van ofegar de manera definitiva la rebel·lió. Però els disturbis protagonitzats pels musulmans no s'havien acabat. El 1862 els musulmans de Shaanxi, Ningxia i, sobretot, Gansu, s'havien alçat aprofitant la intensitat de la lluita contra els Taiping i els Nian, que mantenia ocupades les tropes imperials. Durant més d'una dècada la regió va estar fora del control Qing, i només el 1873 les tropes de Zuo Zongtang, que va assumir el màxim protagonisme en la lluita contra les rebel·lions musulmanes, van aconseguir vèncer els rebels. No obstant això, una nova rebel·lió havia esclatat el 1864 a la regió dels oasis de Xinjiang, on els musulmans uigurs, amb connexions directes amb les comunitats de l'Àsia central, van mantenir una cruenta guerra contra les tropes imperials fins que els rebels van ser finalment aniquilats el 1877. D'aquesta manera, s'eliminava el fantasma de la rebel·lió a la Xina, després de gairebé tres dècades de dura lluita i desenes de milions de morts en les guerres.

Bibliografia

Sobre les altres grans rebel·lions esdevingudes a la Xina a mitjan segle XIX, vegeu:

Albert Feuerwerker (1975). *Rebellion in Nineteenth-century China*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Jonathan Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 184-195). Nova York: Norton.

Les conseqüències socials, econòmiques i polítiques per a la Xina van ser devastadores. Algunes de les regions més productives de l'imperi Qing havien quedat arrasades. Els Taiping i els Nian, juntament amb altres rebel·lions menors, algunes de caràcter ètnic, que es van produir de manera simultània a les províncies del sud, van deixar al darrere un escenari de desolació. La recuperació agrícola es va convertir en una de les prioritats de l'Estat, la qual cosa va contribuir sens dubte a la falta de resultats d'alguns dels projectes de modernització duts a terme a partir de mitjan la dècada de 1860, projectes que de fet eren més una resposta a la problemàtica plantejada per les rebel·lions que a les agressions occidentals. Les finances estatals van quedar erosionades per la falta de contribució fiscal de les regions afectades i els alts costos militars de la lluita, la qual cosa va alterar les seves possibilitats d'inversió en infraestructures. Els relats de l'època deixen clar que milions de xinesos en seguien patint les conseqüències encara molts anys després que les regions en les quals vivien haguessin quedat lliures de rebels. Les escenes de desesperació extrema es van convertir en protagonistes ineludibles dels testimonis dels estrangers que van visitar les regions de l'interior, la qual cosa ratificava la seva visió d'un imperi estancat i al límit del col·lapse, com mostra el relat següent de les conseqüències de les fams esdevingudes a la província de Shaanxi durant l'hivern de 1878:

"1 de febrer. 450 *li* al Sud. Vaig veure en mitja jornada sis cadàvers, quatre dels quals eren dones, un en una barraca oberta, completament nu, llevat d'un cordill al voltant de la cintura; un altre al riu, un altre sortint a mitges del riu glaçat, a la mercè dels gossos salvatges, i un altre mig vestit de parracs; en una gruta al costat de la carretera, un altre mig devorat encara per les aus i les bèsties rapaces. Vaig trobar dos joves d'uns divuit anys, recolzant-se en bastons i vacil·lant com ancians. Vaig trobar també un altre adolescent, que arrossegava sobre les seves espatlles a la seva mare defallida. En veure que els mirava intensament, el jove va implorar la meua ajuda. És la primera persona que em demana que l'assisteixi des que vaig deixar Taiyuanfu. Vaig veure uns homes que esmicolaven pedres toves [...] per fer una pols que venien al preu de dos o tres lligalls de monedes per lliura i que estava barrejada amb greixos, herbes o arrels, per fer galetes. Vaig provar un d'aquests pastissos. Tenia el gust d'un dels seus components principals: l'argila. Molts van ser els que van morir de restrenyiment per haver-los menjat [...].

2 de febrer. 530 *li* al Sud. L'espectacle més espantós que mai no hagi vist m'esperava a la ciutat següent. Era d'hora al matí quan m'apropava a les portes de la ciutat. En un costat de la porta, cadàvers d'homes nus amuntegats els uns sobre els altres com porcs a l'escorxador. A l'altre costat, un munt similar de cadàvers de dones. Els havien tret la roba per empenyorar-la [...]. En una extensió de diverses milles, en aquest districte, els arbres eren completament blancs, amb la crosta arrencada fins a deu o vint peus d'altura per a ser utilitzada com a aliment. Passem davant de moltes cases amb les portes i finestres que havien estat arrencades i venudes com a llenya per al foc."

Jacques Chesneau; Marianne Bastid (1972). *Historia de China. De las guerras del opio a la guerra franco-china: 1840-1885* (pàg 196-197). Barcelona: Vicens-Vives.

No solament els occidentals testimonien la misèria. Alguns gravats xinesos de l'època reproduïen aquestes mateixes escenes en imatges: la falta d'aliment obliga els famèlics camperols a ingerir terra o l'escorça dels arbres, si és que no opten directament pel suïcidi. La Xina estava sumida en una crisi global i definitiva que significaria no solament el final de la dinastia, sinó també el del sistema imperial en si mateix.

2. El final de l'imperi Qing

2.1. La crisi final

Tenint en compte l'efecte devastador de les rebel·lions durant un lapse tan extens de temps, les dificultats que va trobar l'Estat Qing per a enfrontar-se al procés de penetració de les potències occidentals en les seves esferes econòmica, comercial i política no són difícils de comprendre. La Xina ha de lluitar per la reconstrucció interna del país, la recuperació social i econòmica dels seus territoris, al mateix temps que pateix de manera constant les accions de les potències imperials: encara que les convencions de Beijing posen fre a les accions armades durant més de dues dècades, a mitjan els anys 1880 esclatarà un nou conflicte entre França i la Xina (en una pugna per aconseguir que el Vietnam quedi sota la seva influència), i el 1895 es produirà la derrota de la Xina contra el Japó i la firma del tractat de Shimonoseki (1895). Aquest representa el moment de màxima crisi nacional: a més de la duresa de les disposicions del tractat –que obligaven la Xina a pagar indemnitzacions extraordinàries al Japó, permetien la implantació de fàbriques japoneses en territori xinès, deslliuraven els seus productes del pagament d'impostos interns, cedien Corea a la seva influència, i l'illa de Taiwan al seu control sobirà–, la derrota i la firma d'un tractat amb el Japó van representar una humiliació que va fer despertar, entre els intel·lectuals i les elits, un sentiment d'orgull que es pot entendre com el naixement pròpiament dit del nacionalisme xinès. La Xina havia estat derrotada no solament per un poder estranger, sinó pel seu enemic ancestral, tradicionalment considerat inferior.

En l'origen del conflicte sinojaponès es troba l'interès de tots dos països per a estendre la seva influència sobre la península coreana, tradicionalment sota l'influx xinès. El Japó no solament havia aconseguit frenar l'avanç dels països occidentals al seu territori, sinó que en les gairebé tres dècades des de l'inici de la restauració Meiji (1868) havia assolit un nivell d'industrialització i de modernització institucional tal que començava a albergar la pretensió de competir mà a mà amb aquestes potències imperials. En aquest escenari, Corea emergeix com a un territori ple de recursos naturals que podia alimentar les necessitats de matèries primeres d'una nació en creixement com el Japó. Quan, el 1894, l'emperador coreà Gojong va sol·licitar l'ajuda militar de la Xina per sufocar la rebel·lió de Donghak i les tropes xineses van arribar a la península, els dirigents japonesos, escudant-se en interpretacions d'alguns tractats firmats amb Corea, van aprofitar l'ocasió per intervenir, deposar l'emperador i instaurar un govern de la seva conveniència. Aquest va ser l'origen d'un conflicte que va culminar en la batalla de Yalu, a la frontera entre la Xina i Corea, en la qual una flota japonesa teòricament inferior es va enfrontar a la més moderna de les esquadres navals xineses, màxim exponent dels projectes de modernització militar de la

La desintegració de la dinastia

Per ampliar la qüestió de la crisi final de l'imperi, vegeu:

Douglas Robertson Reynolds (1993). *China, 1898-1912: The Xinzheng Revolution and Japan*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

P. Bailey (2002). *China en el siglo XX* (pàg. 35-73). Barcelona: Ariel.

Jonathan Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 216-267). Nova York: Norton.

James L. Hevia (2003). *English Lessons. The Pedagogy of Imperialism in XIX century China*. Durham: Duke University Press.

Cohen (1997). *History in Three Keys: The Boxers as Event, Experience and Myth*. Nova York: Columbia University Press.

Luke S. K. Kwong (1984). *A Mosaic of Hundred Days: Personalities, Politics and Ideas of 1898*. Harvard: Harvard University Press.

Xina. Tanmateix, la victòria japonesa va ser clara. En els mesos següents, les derrotes xineses als diferents ports de les penínsules de Liaodong i Shandong i la invasió japonesa de les illes de Penghu (Pescadors), molt properes a Taiwan, van obligar el Govern xinès a signar el tractat de Shimonoseki (1895).

Aquest va ser percebut per bona part dels intel·lectuals xinesos com un des-honor per a un país malalt i agonitzant. Després d'anys d'agressions colonials, la Xina havia arribat a un punt de no retorn, davant del qual només hi havia la possibilitat de reaccionar amb virulència. No debades, el tractat de Shimonoseki, més enllà de les obligacions draconianes que va imposar, és assenyalat com l'inici del pensament nacionalista modern a la Xina. Els joves intel·lectuals van respondre visceralment, i les mobilitzacions contra les agressions japoneses es van repetir durant les dues dècades següents. Alhora, Shimonoseki representa l'inici de l'expansionisme japonès a l'Àsia, i Taiwan, que es mantindria cinquanta anys sota l'ègida nipona, es convertiria en la seva primera colònia.

La dècada de 1890 representa, de fet, un punt d'inflexió radical en el món xinès. Els coneixements que es tenen d'Occident –alguns intel·lectuals havien visitat diversos països d'Europa i Amèrica, a més del Japó– permeten que les idees reformistes que, des de mitjan segle XIX, havien aflorat a la Xina ara prenguin cos i vagin més enllà de propostes vinculades amb els sectors de l'exèrcit. La firma del tractat de Shimonoseki aguditza les necessitats: evidenciava que el Japó havia estat capaç de seguir models organitzatius i de desenvolupament pròpiament occidentals amb èxit. En aquest sentit, Liang Qichao va afirmar que la derrota havia despertat la Xina d'una letargia de quatre mil anys (Bailey, 2002, pàg. 37).

Els pagaments de Shimonoseki van hipotecar completament l'Estat Qing, que depenia dels crèdits estrangers per a satisfer-los. Les potències euroamericanes aprofitaran la situació per reclamar noves concessions territorials, ferroviàries i mineres. Fins llavors, l'estat Qing havia intentat evitar que les potències estrangeres construïssin fàbriques i infraestructures modernes com el ferrocarril perquè consideraven que això només serviria perquè estenguessin la seva influència a costa de la sobinaria Qing. Li Hongzhang i Zeng Guofan havien intentat monopolitzar la modernització i liderar-la segons les necessitats de l'Estat.

La derrota contra el Japó va significar també el fracàs d'aquests primers intents modernitzadors. Amb el tractat de Shimonoseki, qualsevol país tenia el dret d'explotar recursos naturals, construir infraestructures i edificar fàbriques en territori xinès. A més, la ciutat de Qingdao és cedida el 1897 a Alemanya per noranta-nou anys; la província de Liaodong és arrendada a Rússia durant vint-i-cinc anys; en les mateixes condicions, la Gran Bretanya rep Weihaiwei (Shandong); i França obté el domini de Guangzhouwan (Guangdong), en unes

accions acordades per les diferents potències. Entre 1895 i 1898 semblava que la Xina acabaria ocupada i dividida, i perdria tota la sobirania. Segons l'intel·lectual Liang Qichao, la Xina estava a un pas de ser "anihilada" (*mieguo*).

Però si la Xina no va acabar annihilada, o dividida entre diferents colònies, tal i com molta gent preveia, va ser en part per un canvi estratègic de la política exterior nord-americana, que a finals del segle XIX ja començava a guanyar pes, sobretot al Pacífic. Després de la colonització de les terres del Pacífic americà i de la descoberta d'importants jaciments d'or a Califòrnia a mitjan segle XIX, els Estats Units van considerar estratègic el Pacífic i la ruta cap a la Xina. Després de la guerra contra Espanya, els Estats Units van ocupar les Filipines i van assegurar-se així aquesta ruta, però volien evitar una guerra entre potències colonials pel domini del comerç amb la Xina. Així és com després dels fets de 1898 (amb els intents d'Alemanya, el Japó, Rússia i França per obtenir esferes d'influència a la Xina), els Estats Units van desenvolupar la denominada *política de les portes obertes*: amb aquesta política es pretenia evitar que la Xina fos dividida en colònies separades i potencialment hostils. En canvi, segons la diplomàcia nord-americana, la comunitat internacional havia d'assegurar-se que el comerç amb la Xina estigués obert a qualsevol empresa de qualsevol nació. Com a resultat d'aquesta política, les ànsies d'envair més territoris es van reduir, almenys fins que el Japó va aprofitar la conjuntura de la Primera Guerra Mundial.

Aquesta política va afavorir que en les zones obertes al comerç internacional es formés una comunitat molt cosmopolita procedent de tot el món. L'exemple més clar d'aquesta comunitat fou la ciutat de Shanghai. Després de la guerra de l'opi, Shanghai va quedar dividida entre una concessió anglesa, una concessió francesa i una concessió nord-americana. El 1863, les parts anglesa i nord-americana es van fusionar per crear la Concessió Internacional i es va constituir una administració local governada pels comerciants propietaris més rics que pagaven impostos, organitzats i representats en l'anomenat Shanghai Municipal Council. Malgrat que els xinesos estaven exclosos de la participació política, la concessió internacional es va anar omplint de refugiats xinesos que van arribar sobretot després de la guerra civil contra els Taiping: el 1862 ja vivien 500.000 xinesos a la concessió i el Shanghai Municipal Council va invertir per a construir carrers, proveir d'enllumenat i transports públics, etc. Ràpidament, Shanghai es va convertir en una ciutat moderna, industrial i cosmopolita que va assumir una identitat pròpia que no concordava ni amb els patrons de la Xina imperial ni amb els nacionalismes estrets dels imperis del segle XIX. Una part important d'intel·lectuals xinesos, per exemple, van instal·lar-se a Shanghai, ja que dins de les concessions es trobaven fora de la jurisdicció de la dinastia Qing i així podien evitar les persecucions, i en molts casos, la pena de mort. Així, doncs, a finals del segle XIX, Shanghai no solament es va convertir en la ciutat econòmicament més important de la Xina, sinó també en el centre cultural i polític d'on en sortirien els corrents més innovadors i vanguardistes.

Bibliografia

Marie-Claire Bergère (2002). *Histoire de Shanghai*. París: Fayard.

Robert Bickers (1998). "Shanghaiers. The formation and identity of the British settler in Shanghai, 1843-1937". *Past and present* (núm. 159, vol. 1, pàg. 161-211).

Robert Bickers (2011). *The scramble for China: Foreign devils in the Qing empire, 1832-1914*. Londres: Allen Lane.

El contrast entre la modernització que es veia a Shanghai i la resta de la Xina, sumida en condicions de pobresa cada cop més evidents, va impulsar la reacció d'alguns intel·lectuals, el més destacat dels quals va ser Kang Youwei (1858-1927). El 1898, tres anys després de dirigir protestes estudiantils pel desenllaç i les repercussions de la guerra sinojaponesa, va encapçalar diferents memorials al tron amb importants propostes de modernització. Entre elles, com a admirador de les reformes introduïdes al Japó des de la restauració Meiji, plantejava obertament la creació d'una assemblea nacional i una oficina de reforma governamental. El jove emperador Guangxu va rebre favorablement les propostes, i així es va iniciar l'anomenat *moviment reformista dels cent dies* (*Bairi weixin*, juny-setembre de 1898). Es van promulgar desenes d'edictes reformadors: es va impulsar la creació d'escoles en un sistema d'educació modern que incloïa, en el currículum, continguts pràctics que mai fins llavors s'havien exigit als funcionaris imperials; es va preveure l'establiment d'oficines de comerç i indústria que havien d'impulsar el desenvolupament de les activitats productives autòctones per a recuperar la iniciativa davant les potències estrangeres; es va iniciar un procés de simplificació del sistema burocràtic, eliminant càrrecs sense contingut que gravaven el pressupost de l'Estat sense aportar res a la maquinària administrativa; i es va disposar la creació d'una assemblea deliberativa, acompanyada de la introducció de reformistes en el Gran Consell. L'objectiu últim era que la Xina es convertís en una monarquia parlamentària i constitucional a imitació del Japó o també del poderós imperi rus. Alguns dels deixebles de Kang, com Liang Qichao (1873-1929), una de les figures més influents en el món polític i intel·lectual a partir de llavors, van assumir càrrecs destacats per posar en pràctica aquestes reformes.

No obstant això, els reformadors eren una minoria en la cort, i l'emperador va haver d'enfrontar-se sense èxit als partidaris de mesures reformistes més moderades. Cent quatre dies després de l'inici de les reformes, l'emperador Guangxu va ser obligat a rectificar i a cedir el control del Govern a la vídua emperadriu Cixi (1835-1908), de caire molt més conservador. Els reformistes van ser perseguits i alguns executats, l'emperador va ser reclòs a la Ciutat Prohibida fins a la seva mort, deu anys després, i el moviment va acabar de manera dràstica. Kang Youwei i Liang Qichao es van veure obligats a fugir al Japó, des d'on van continuar amb els seus plans –mai no materialitzats– d'impulsar una monarquia constitucional per a la Xina.

Després de la mort de l'emperador Xianfeng l'any 1861, Cixi, l'anomenada "emperadriu vídua" havia agafat les regnes del poder imperial a Beijing. Els emperadors, la majoria menors d'edat, quedaven supeditats totalment als desig-nis d'aquesta dona de caràcter fort i difícil. Cixi estava particularment en contra dels intents modernitzadors i reformistes. L'anècdota del vaixell de marbre no deixa de ser explicativa de les forces reaccionàries que mantenien el poder a la capital: quan els generals lleials van anunciar la necessitat de modernitzar la flota militar, van demanar a l'emperadriu que disposés d'un pressupost per a la construcció de vaixells. L'emperadriu no solament no ho va autoritzar si-

nó que va fer-se construir un vaixell de marbre al Palau d'Estiu als afores de Beijing. Així, doncs, una part del pressupost per a la modernització va quedar "petrificat" en un vaixell de marbre totalment inservible.

El to conservador de l'emperadriu Cixi es va tornar a posar de manifest quan va concedir el suport governamental al Moviment dels bòxers (*Yihetuan*), sorgit a la regió de Shandong entre 1898-1899. Es tractava d'un grup poc organitzat i desestructurat que es va articular entorn de figures carismàtiques i creences religioses que postulaven, entre altres idees, la seva suposada invulnerabilitat a les bales després d'una sèrie de pràctiques, rituals i possessions espirituals. La seva característica principal era el caràcter manifestament anticristià. En les dues últimes dècades del segle XIX, les accions dels missioners a la Xina havien donat mostres d'agressivitat, especialment en les pugnes amb els funcionaris xinesos a l'hora de posar en pràctica algunes clàusules polèmiques dels tractats, la qual cosa va provocar friccions entre els cristians i no cristians. El 1899, els missioners cristians van aconseguir que en algunes regions se'ls considerés oficialment del mateix rang que els funcionaris locals i provincials, que podien tractar com a iguals. Això era especialment patent a Shandong, una província pobra, afectada des de feia dècades (ja des de la rebel·lió dels Nian) per inundacions. Aquesta pobresa contrastava amb la colònia alemanya de Qingdao, una ciutat portuària enriquida pel comerç exterior i on anava a estiu a una bona part de la classe alta occidental que vivia a Shanghai. Els bòxers, que van adoptar la proclama *fujing nieyang*, 'donar suport als Qing, exterminar els estrangers', es van nodrir de camperols i marginats socials, que van donar al moviment l'impuls que el va portar a estendre's més enllà de Shandong.

Els bòxers van atacar inicialment els missioners cristians, però després també els xinesos que podien tenir algun tipus de relació amb els estrangers, i tot allò que representava Occident: ferrocarrils, noms estrangers, esglésies, etc. Els cristians xinesos que van morir a les mans dels rebels es van comptar per milers. Molts occidentals, especialment missioners, també van ser assassinats, i la premsa mundial es va recrear a fons explicant totes les atrocitats que cometien els bòxers en contra dels missioners. Quan els bòxers van dirigir els seus exèrcits cap a Beijing, les potències estrangeres van organitzar les seves tropes en la propera Tianjin per acudir en defensa de les legacions que tenien a la capital. L'exèrcit Qing es va interposar i les va atacar, aduint que l'acció no disposava de l'autorització del Govern que encapçalava l'emperadriu Cixi, que havia donat suport al moviment, atès que defensava la continuïtat de la dinastia i pregonava l'expulsió dels estrangers. D'aquesta manera, els bòxers van aconseguir arribar a la capital, on no van trobar cap resistència, i el juny de 1900 van iniciar el setge les legacions estrangeres, moment que l'emperadriu Cixi va aprofitar per declarar la guerra als països estrangers. La resposta d'aquests va ser immediata: van organitzar un exèrcit aliat, amb tropes de vuit països diferents, que va avançar fins a Beijing, va derrotar els rebels i va obligar la cort a fugir i refugiar-se a Xi'an, i així va posar fi al moviment.

El conflicte va acabar amb la firma del Protocol dels bòxers (1901), que va imposar a la Xina una indemnització extraordinària equivalent als ingressos anuals del govern xinès de quatre anys, que havia de pagar en trenta-nou anys i amb interessos. Encara que finalment només va arribar a satisfer aproximadament un terç del total d'aquesta suma, una xifra tan desorbitada va obligar la Xina a trobar nous recursos de finançament, però alhora va fer que els països estrangers adquirissin consciència del perill que podia representar exigir massa al Govern manxú. Des de la seva perspectiva, no interessava que la dinastia es desintegrés, ja que això podia comportar amenaces als interessos estrangers i la fallida de l'Estat. Era més convenient utilitzar-la per a assegurar els seus objectius.

Després de la firma del Protocol dels bòxers, només quatre anys després del cop d'estat que havia eliminat el Moviment dels Cent Dies, l'emperadriu Cixi i el seu gabinet no van tenir més remei que impulsar les reformes que prèviament havien defenestrat (*xinzheng*, noves polítiques). En l'àmbit institucional, es va començar per crear el primer ministeri d'afers estrangers (*Waiwu bu*) que hi va haver a la Xina. Pel que fa a l'educació, el 1905 es van abolir els exàmens imperials, i així es va posar fi a una de les institucions estatals més definitòries i duradores de la vida política i intel·lectual de la història de la Xina. Alhora, es van fundar escoles modernes i es va promoure l'enviament d'estudiants xinesos a l'estranger, una iniciativa que havia iniciat Li Hongzhang unes dècades abans. Una part de les indemnitzacions pagades als Estats Units en virtut del Protocol dels bòxers es va destinar, justament, a finançar l'estada d'aquests estudiants a l'Amèrica del Nord. També l'exèrcit va ser objecte de reformes profundes, amb l'objectiu de convertir-lo en un cos unificat i modern capaç de superar la ineficàcia que l'havia caracteritzat, tot i els intents previs de modernització. Finalment, encara que probablement es tracta de la més ambiciosa de les reformes previstes, es van fer els primers passos per a la futura creació d'un parlament constitucional.

Els canvis no solament van arribar impulsats pel Govern. Aquests, de fet, van ser precedits per profundes transformacions socioculturals que feia dècades que es gestaven i que les circumstàncies van fer aflorar en aquell moment. Les grans ciutats de la costa, algunes de les quals tenien ja més de mig segle de presència occidental, van ser testimoni del naixement de noves classes socials vinculades a la indústria (burguesia i proletariat) i de la creixent importància dels sentiments nacionalistes que les constants ingerències estrangeres estimulaven. A més, les reformes van propiciar l'aparició de noves formes d'ascens social, com el comerç, la carrera militar professional o l'ensenyament, que ja no es limitaven a la carrera funcionarial tradicional. El desenvolupament d'una classe proletària va arribar acompanyat del naixement d'una burgesia urbana que en molts casos havia après els secrets de la indústria moderna col·laborant amb empreses o administracions estrangeres. Aquests, juntament amb funcionaris i comerciants, començaran a participar de manera més activa en la vida pública, i s'implicaran en el que es pot considerar formes de nacionalisme econòmic que lluitaven per contrarestar, localment, les accions

coloniales de les potències estrangeres: s'inicia així una dura pugna per a aconseguir les concessions, l'explotació o el control de línies ferroviàries, correus i sistemes de comunicació, extraccions mineres, etc. Alhora, també es va implicar en accions conjuntes de protesta pública: el 1905, té lloc un boicot contra els interessos nord-americans juntament amb estudiants com a protesta pel maltractament que rebien els emigrants xinesos als Estats Units, i el 1908 es produeix un nou boicot aquesta vegada contra els interessos japonesos, que constitueixen precedents immediats de l'onada de moviments de protesta que tindran lloc durant les dècades de 1910 i 1920.

Entre el 1904 i 1905, es va produir un esdeveniment a l'Àsia oriental que va anunciar un canvi profund en l'ordre intern de la regió i de la seva projecció exterior: la guerra rusojaponesa, que va culminar en una victòria nipona que va sacsejar el món. D'una banda, el triomf d'un país que només feia unes dècades havia estat sotmès per les potències occidentals va representar un impuls per a les idees constitucionalistes. Només els canvis institucionals que havia experimentat el Japó en mig segle podien explicar-ne la transformació i l'ingrés en la llista de potències mundials. El Japó es va convertir de fet en una font d'inspiració per als nacionalistes asiàtics, i la seva victòria sobre el règim tsarista es va percebre a la Xina com una victòria del constitucionalisme, en tant que l'imperi nipó disposava, des de 1889, d'una constitució que integrava la figura de l'emperador. D'altra banda, la guerra, desenvolupada al nord de Corea i Manxúria, confirmava el control japonès d'aquella península i l'estenia cap a Manxúria, ja que Rússia s'havia vist obligada a cedir els seus dominis de la península de Liaodong i fins i tot la concessió del ferrocarril transmanxurià que els Qing havien fet, el 1898, als russos. D'aquesta manera, el Japó es posicionava amenaçadorament amb vista a futurs moviments a la regió de Manxúria.

Fruit de la pressió dels partidaris de les idees constitucionalistes, el 1908 es van iniciar plans per a l'establiment gradual d'un parlament nacional, que havia de començar a actuar el 1917; seria la culminació d'un camí que havia de començar amb l'establiment d'assemblees provincials (previst per al 1909) i una assemblea nacional (1910). De fet, el 1909 es van iniciar les primeres eleccions de consells, en els quals es podien elegir tots els homes més grans de vint-i-quatre anys que sabessin llegir i escriure. Els governants Qing, després de les enèrgiques reformes que havien intentat implementar durant els anys anteriors, havien arribat a la conclusió que aquestes formes de participació no representaven una amenaça per a la seva sobirania. De manera similar a la Constitució japonesa, es preveia que l'emperador tingués la potestat de dissoldre el Parlament, aprovar lleis i fer nomenaments; a més, el Parlament no havia de tenir potestat sobre les qüestions militars i els afers exteriors. No obstant aquestes prerrogatives aparentment conservadores que asseguraven el control ferm de la dinastia sobre la vida política i institucional del país, aquest programa constitucional representava una ruptura radical amb el passat.

La creació d'assemblees locals va representar una oportunitat única per a molts membres de l'elit il·lustrada tradicional, però també per a molts elements de la nova burgesia, de participar activament en la vida política, però sovint això va donar peu a enfrontaments amb els grans funcionaris provincials, els interessos dels quals xocaven amb els d'aquestes elits, que reclamaven el seu dret a implicar-se en la política. Això va donar lloc a campanyes i demandes de noves reformes constitucionals, cada vegada més allunyades del que els governants manxús estaven disposats a concedir. Lluny de valorar les reformes que havien impulsat, els governants manxús eren considerats, per bona part dels intel·lectuals xinesos, com un obstacle per a les seves ambicions. No debades, des que el 1905 s'havien abolit els exàmens, el vincle entre erudits i servei públic havia quedat trencat, i d'aquesta manera naixia una classe il·lustrada més independent i menys compromesa amb la classe governant.

Justament, l'ensenyament va ser una de les àrees en què es van registrar més canvis: es va impulsar un sistema modern d'escoles (públiques i privades) amb un currículum de continguts totalment diferent que incloïa ensenyaments pràctics i que minimitzava l'estudi dels textos clàssics que, fins llavors, havia dominat la formació dels joves xinesos, i fins i tot es van crear escoles per a dones, que fins aleshores havien quedat excloses del món de l'educació. Els estudiants es van convertir en un dels eixos més actius de la vida social de les grans urbs de la costa, protagonitzant protestes i vagues de naturalesa variada. Els que van anar a l'estranger per formar-se –bàsicament, al Japó– van acabar convertint-se en un dels focus principals d'activisme antimanxú i en favor de la república. Paradoxalment, la tramesa d'estudiants a l'estranger havia estat una iniciativa del Govern: el 1896, tretze havien viatjat a Tòquio; entre 1905 i 1906, prop de nou mil es van matricular a les escoles del Japó. El Japó, de fet, representava el mitjà més eficaç i econòmic per a la Xina d'adquirir coneixements occidentals, i era vist com un exemple de país asiàtic que havia dut a terme un procés reeixit d'occidentalització sense haver hagut d'abandonar la identitat cultural. Però conèixer de primera mà l'emergent imperi nipó va contribuir al fet que molts d'aquests estudiants es distanciessin de la dinastia Qing i el que aquesta representava i fossin crítics amb les seves polítiques, després de familiaritzar-se amb idees occidentals com les de democràcia o república, aleshores molt en voga al Japó gràcies a les traduccions arribades d'Occident. Per tant, es tracta d'estudiants en general molt polititzats, la qual cosa els portarà a protagonitzar protestes i boicots per la passivitat de la dinastia davant les accions de les potències estrangeres.

En l'exèrcit, es va viure una situació similar. En el context dels projectes de modernització impulsats en l'estament militar, molts membres de l'exèrcit van fer estades al Japó. El 1903, fins i tot es va crear una escola militar exclusivament per a estudiants xinesos, i fins al 1914 se n'hi van formar prop d'un miler i, de la mateixa manera que els estudiants, quan van tornar a la Xina es van convertir en militars marcadament polititzats, molt influïts per les formes d'organització i desenvolupament institucional que havien conegut al Japó.

De manera molt significativa, el motí que va donar lloc a la revolució de 1911, que va posar fi al sistema imperial, esclataria en una de les unitats més polititzades de l'exèrcit.

Totes aquestes reformes van representar un esforç d'inversió important per a un govern que continuava essent durament fuetejat per les exaccions econòmiques imposades per les grans potències imperials. Els administradors Qing només les van poder finançar amb un augment considerable dels impostos i les taxes, la qual cosa va repercutir justament en qui menys es beneficiava d'aquestes reformes, la gran massa de xinesos que continuava vivint del camp i l'agricultura, que quedava al marge d'aquestes reformes. Durant els últims anys de l'imperi Qing, es van produir nombroses revoltes locals, l'objectiu de les quals va estar personificat en molts casos per algunes de les noves institucions, que van resultar atacades. Al mateix temps, aquest malestar en el camp va fer créixer la preocupació i la desconfiança entre les elits intel·lectuals i militars respecte a la capacitat de la dinastia per a mantenir la llei i l'ordre, la qual cosa es va convertir en un factor destacat perquè acabessin donant suport a la revolució de 1911. Les males collites i els desastres naturals que es van succeir en aquells anys, que entre 1910 i 1911 van provocar fams en algunes regions del país, van aguditzar els problemes i van tenir un paper important al final de l'imperi.

2.2. La mort de l'imperi: la revolució de 1911

En aquest context de canvis socials i institucionals cal situar l'inici d'un moviment republicà de marcat caràcter anti-Qing entre els emigrants, els xinesos d'ultramar, els estudiants a l'estranger i els exiliats, que s'agruparan entorn de la poderosa figura de Sun Yat-sen (Sun Yixian, 1866-1925). Aquest, malgrat el seu origen camperol a la província de Guangdong, es va formar amb missioners protestants a Hawaii, va ser batejat cristià i va estudiar medicina occidental a Hong Kong. El 1894 va fundar la seva primera associació antimanxú; el 1895 va realitzar un intent fallit d'organitzar una rebel·lió a la província de Guangdong; el 1896 va ser retingut i va ser segrestat en la legació xinesa de Londres, la qual cosa li va aportar una popularitat i un reconeixement únics entre els estudiants i intel·lectuals xinesos. Va buscar el suport de les comunitats xineses a l'estranger i les societats secretes a la Xina. Així, el 1900 torna a fracassar en un nou intent de rebel·lió a Guangdong. A partir de llavors, Sun va cercar l'adhesió dels estudiants xinesos al Japó, on el 1905 va fundar la Tongmenghui (Lliga de l'Aliança Unida), base organitzativa en la qual comença a definir un credo polític que es basa en el que denomina "els tres principis del poble" (*sanmin zhuyi*): nacionalisme antimanxú, democràcia (república) i socialisme. Sun va entrar en disputa amb Liang Qichao, un dels intel·lectuals que havia participat en el Moviment de Reforma dels Cent Dies i activista també exiliat al Japó que, tanmateix, no pretenia enderrocar el sistema imperial. La nul·la popularitat dels Qing va fer que les idees més radicals de Sun acabessin triomfant entre els estudiants.

Bibliografia

Per ampliar sobre aquest subapartat, vegeu:

P. Bailey (2002). *China en el siglo XX* (pàg. 73-76). Barcelona: Ariel.

Jonathan Spence (1991). *The Search For Modern China* (pàg. 262-267). Nova York: Norton.

Entre el 1905 i el 1911 Sun Yat-sen organitza vuit noves rebel·lions fracassades. El més destacat de tot aquest període és que les seves tàctiques revolucionàries evolucionen notablement: en els primers anys, Sun busca aliances entre les associacions secretes especialment del sud, però finalment optarà per introduir les seves idees en l'exèrcit. Això va resultar més efectiu a les regions centrals de Hunan i Hubei, on va contactar amb oficials amb una ideologia política molt afí al republicanisme. Ara bé, tot i que els manuals semblin suggerir el contrari, el republicanisme no va ser mai un moviment homogeni, ja que en el seu si inclou matisos ideològics importants i, sobretot, diferències tàctiques divergents; i Sun no va ser un líder únic, malgrat la seva popularitat. Tanmateix, el sentiment nacionalista i antimanxú, que identificava la dinastia Qing com el seu enemic, es va convertir en l'element que va unir a tot el republicanisme xinès en un mateix objectiu.

De fet, la revolució republicana xinesa va tenir un marcat caràcter regional. Davant la crisi de l'estat Qing, moltes províncies havien començat a establir administracions paral·leles per a garantir les necessitats bàsiques: es van establir cossos militars provincials, càmeres de comerç que regulaven l'economia i efectuaven inversions en infraestructures, associacions civils de tot tipus que exercien funcions educatives i assistencials i fundacions caritatives. Algunes regions que estaven en contacte amb les estructures administratives occidentals van desenvolupar estructures paral·leles xineses: a Shanghai per exemple, a la part de la ciutat que quedava fora del límit de les concessions, es va establir una administració que imitava la de les concessions: amb unes eleccions restringides a unes elits comercials que, no obstant això, van donar suport a la revolució. El paper d'aquestes organitzacions regionals va ser clau per a la caiguda del règim Qing.

L'inici de la revolució que posarà fi a la dinastia representa una mostra de la situació de debilitat en la qual aquesta es troba i les diferències d'interessos entre el Govern de Beijing i les elits locals. El maig de 1911 comencen les protestes entre les elits econòmiques de Sichuan, quan la cort anuncia l'ús de crèdits estrangers per a apropiarse de la construcció de diverses línies de ferrocarril que eren a les mans de companyies privades provincials xineses. Això serà la llavor que provocarà un motí militar a Wuchang (Hubei) el mes d'octubre. La revolta s'estendrà ràpidament: les províncies del sud s'uneixen a l'aixecament quan les assemblees locals, amb la col·laboració de l'exèrcit, proclamen la seva independència. Davant de la difícil situació que s'ha declarat, la cort es veu obligada a acudir a una de les màximes figures militars del país, el general i governador de les regions del nord Yuan Shikai (1859-1916), perquè posi fi a la situació, alhora que alguns representants de les províncies es reuneixen a Nanjing amb la intenció de fundar una república. En aquell moment, Sun Yat-sen és als Estats Units, però tot i així és proclamat president, i com a tal torna a la Xina el desembre de 1911.

Per assegurar el triomf de la revolució, Sun promet cedir a Yuan Shikai el seu càrrec de president si aquest s'uneix a la causa republicana, força l'abdicació de l'"últim emperador", el nen Pu Yi, i accepta la nova constitució. Yuan, encara que havia estat apartat parcialment per la cort, en aquell moment era el comandant més important de tot Xina, amb l'exèrcit més modern i ben preparat, i una de les màximes preocupacions de Sun Yat-sen era evitar una guerra civil que esgotés encara més el país, de manera que el seu acostament a Yuan no ha de sorprendre. Després que Yuan Shikai acceptés l'oferiment, el gener de 1912 aquest va aconseguir l'abdicació de la dinastia. Amb ella, el sistema imperial arribava a la seva fi després de l'agonia dels últims setanta anys. Així es posava fi al sistema monàrquic inaugurat l'any 221 aC pel primer emperador de la dinastia Qin i que s'havia mantingut vigent durant dos mil·lennis.

3. Apogeu, crisi i caiguda del *bakufu* d'Edo

Després de més de dos segles de gran inestabilitat, a principis del segle XVII, la dinastia dels Tokugawa va unificar el territori japonès i va implantar un nou sistema polític, el *shogunat Tokugawa* (en japonès, *Bakufu Edo*). El 1603 Ieyasu culmina l'obra dels seus antecessors militars que havien intentat posar fi a la fragmentació política, com Oda Nobunaga (1534-1582) i Toyotomi Hideyoshi (1536-1598), i és designat shogun, general entre generals, per l'emperador. El procés de reunificació militar del Japó queda legitimat no solament per la força de les armes, sinó amb la benedicció del Mitjancer del Cel, és a dir, l'emperador. S'inicia llavors una etapa de més de dos segles sense guerra, sense grans sobresalts, considerada la més estable de la història del país, en què el shogun resident a Tòquio (Edo, en japonès antic; d'aquí el nom de *bakufu Edo*) mantenia el poder real, mentre que a Kyoto, l'emperador guardava un poder merament simbòlic i espiritual. No en parlarem amb detall: el nostre interès, influït pels fets esdevinguts en les seves dècades finals, se centra en els aspectes estructurals ja que, en paraules de Hane i Pérez (2009, pàg. 20), el Japó modern "no pot ser comprès sense entendre les forces socials, econòmiques, polítiques, intel·lectuals i culturals que van emergir en l'era Tokugawa". Amb aquests aspectes iniciarem aquesta secció. Després continuarem amb la narració de les contradiccions que sorgeixen en el seu interior des de la meitat del segle XVIII, accentuades per la pressió d'Occident a partir de 1850, per acabar amb l'espiral d'esdeveniments que va conduir al seu final el 1868.

3.1. La consolidació del *bakufu* d'Edo (1600-1730)

El *bakufu* –o govern militar– que es va establir a Edo, l'actual Tòquio, al començament del segle XVII va tenir en el primer i el tercer shoguns, Tokugawa Ieyasu i Tokugawa Iemitsu, els artífexs principals. Per a entendre'n l'obra, ens hem de situar en la realitat política de les illes en el moment en què assumeixen el poder. En primer lloc, no van assolir el cim només amb les pròpies forces, sinó que encapçalaven una coalició de *daimyos* –grans senyors feudals– amb qui havien de fixar un sistema de relacions satisfactori. En segon lloc, calia comptar amb la vella cort imperial, ja que fins i tot en la conjuntura de la desintegració territorial més greu del país aquesta va mantenir la capacitat per a actuar com a font de legitimitació. En tercer lloc, s'havien d'incrementar els instruments de control social per a evitar una escalada de conflictes sobre els diversos estrats de la societat: sobre els camperols, el pilar econòmic principal de la societat japonesa; sobre els artesans i comerciants que començaven a florir emparats en la formidable proliferació de ciutats fortesales que es va produir entre el 1570 i el 1620; o sobre els tumultuosos guerrers samurais, de qui calia assegurar-se la fidelitat. I finalment, era necessari articular el territori, tant per motius d'interès administratiu com per a afavorir les relacions entre les zones més dinàmiques de l'arxipèlag, i així obtenir un drenatge impositiu

Bibliografia

Per ampliar la informació sobre aquest subapartat, vegeu:
C. Totman (1993). *Early Modern Japan*. Berkeley: University of California Press.

que contribuís a consolidar la puixança del shogun. Perquè, en definitiva, el govern militar conegut com a *bakufu* pretenia assegurar-se que el poder polític es mantingués a les mans de la família Tokugawa.

Davant de la magnitud d'aquests reptes, Ieyasu i Iemitsu van forjar una carcassa sociopolítica que es mostraria molt efectiva, ja que, com diu Totman (2005, pàg. 235), els seus hereus es van beneficiar d'uns "ajustos pragmàtics que els van permetre sostenir la pau social i, per tant, els propis privilegis fins a ben entrat el segle XIX". Quins en van ser els trets principals? Podríem resumir-los en quatre: la posició política preeminent del shogun, una rígida segmentació social, l'hegemonia ideològica del neoconfucianisme i el control ferri sobre les relacions exteriors del país. Però, per a captar-ne tota la complexitat, hem d'endinsar-nos una mica més en cadascun d'ells.

3.1.1. La preeminència del shogun

Si el *bakufu* va poder exercir l'hegemonia, de manera indiscutida, durant un període de temps tan llarg va ser a causa d'una combinació reeixida de recursos polítics, econòmics, militars i ideològics. Per començar, el *bakufu* era l'administració més gran i amb més recursos i per tant quedava per sobre de les altres divisions territorials que estaven sota el control dels senyors regionals, els *daimyos*. El shogun, que en els seus dominis directes desplejava una autoritat pràcticament absoluta, controlava una quarta part de la terra cultivable –majoritàriament, a la zona central d'Honshu–, a més de totes les mines importants de les illes, els principals ports –Osaka i Nagasaki– i la ciutat de Kyoto. Així mateix, es reservava el dret a gravar el transport interterritorial i l'encunyació de moneda, per la qual cosa cap altre senyor no podia rivalitzar amb ell quant a capacitat econòmica i, per tant, militar. Ieyasu va convertir en pocs anys un poble de pescadors, Edo, en la ciutat més important del país.

Taula 3. Ciutats principals cap a 1720

Ciutat	Població estimada
Tòquio	1.000.000
Osaka	380.000
Kyoto	340.000
Kanazawa	65.000
Nagoya	40.000
Nagasaki	40.000

Font: adaptat de: A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (Pàg. 21). Oxford: Oxford University Press.

Com van imposar els Tokugawa el seu domini sobre la resta del territori? Ho van fer indirectament per mitjà dels *daimyos*, que eren considerats els seus vassalls. Després de la victòria de Ieyasu a la batalla de Sekigahara (1600), els

Bibliografia

Per aprofundir en aquest tema, vegeu:

J. W. Hall (1990). "The *bakufu* system". A: John W. Hall (ed.). *The Cambridge History of Japan* (pàg. 128-182). Nova York: Cambridge University Press.

H. Bolitho (1990). "The *han*". A: John W. Hall (ed.). *The Cambridge History of Japan* (pàg. 183-232). Nova York: Cambridge University Press.

senyors feudals van haver de jurar fidelitat al nou shogun. D'altra banda, els Tokugawa tenien la legitimitat de l'emperador, que els va conferir l'autoritat per a governar el destí de les illes en nomenar-los shogun. Amb aquesta mesura, el monarca es convertiria en poc més que un element decoratiu a partir dels decennis següents, encara que la seva posició central en la cosmovisió del poble japonès li faria exercir en el futur un paper important. Més enllà de la litúrgia del poder, el *bakufu* va reorganitzar la distribució territorial del Japó mitjançant un codi de fidelitats i aliances: les terres de les senyories (*han*), que teòricament eren propietat del shogun, van quedar envoltades de *daimyos* pertanyents a la seva mateixa família (*shimpan*) o dels que els havien jurat fidelitat abans de la seva arribada al shogunat (*fudai*).

Les famílies que només s'havien unit a la causa d'Ieyasu després de la batalla havien de ser allunyades i vigilades (*tozama*), entre les quals es trobaven les dels poderosos dominis del sud, Satsuma i Chôshû. Si no hi havia mostres de deslleialtat, el *bakufu* no interferia en els assumptes interns dels *han* ni els obligava a satisfer cap tipus de càrrega impositiva fixa, però es reservava per a ell la regulació de les relacions entre ells i amb l'exterior. Aquesta distribució de la potestat sobre el territori ha estat denominada *bakuhan*, concepte que, com explica Hall,

"[...] reconeix el fet que sota el bakufu d'Edo l'organització del govern era el resultat de la maduració final de les institucions de govern shogunal a nivell nacional i del govern dels daimyos a nivell local."

J. W. Hall (1990). "The *bakuhan* system". A: John W. Hall (ed.). *The Cambridge History of Japan* (pàg. 128). Nova York: Cambridge University Press.

Però per a assegurar la tranquil·litat política es necessitaven més mesures i el shogun no va dubtar de recuperar l'antic costum del sistema de residència alternada. Seguint aquest, cada *daimyo* es veia obligat a viure a Edo la meitat del temps i havia de mantenir la família directa a la capital. Amb això aconseguia diversos objectius alhora: tenia vigilats els seus aliats, els forçava a grans despendis i, a la llarga, els desarelava dels seus feus, ja que, en créixer a Edo, perdien els vincles sentimentals amb l'heretat i amb els seus samurais. A més, mentre eren a la ciutat el *bakufu* els sotmetia a exaccions periòdiques, de vegades en forma de peticions per a reparar fortaleses, ponts, temples..., i de vegades d'una altra mena.

3.1.2. Una segmentació social rígida

A mitjan el segle XVII, la societat japonesa estava dividida en dues classes: una minoria privilegiada formada per nobles i samurais o *bushi*, que sumaven entre un 5% i un 7% de la població; i una majoria sense privilegis, dividida en tres grans estaments: camperols, artesans i mercaders. Ja al final del segle XVI Hideyoshi havia procedit a desarmar els agricultors i a fixar-los a la terra que conreaven. Així traçava una separació marcada entre l'elit guerrera i la resta de la població, segmentació que el *bakufu* s'encarregaria de reafirmar i consolidar.

Bibliografia

Per aprofundir sobre aquesta qüestió, vegeu:

H. Ooms (1985). *Tokugawa Ideology: Early Constructs, 1570-1680*. Princeton: Princeton University Press.

a) En el cim de la piràmide social hi havia la noblesa guerrera i els samurais. Eren els únics que podien portar armes i mantenir un cognom. Monopolitzaven tot allò relacionat amb el govern i la milícia. Entre ells s'establia una relació de vassallatge que tenia en la cúspide al shogun, seguit dels *daimyos* i dels seguidors de cada un d'ells. Per a assegurar-se'n la fidelitat, se'ls va obligar progressivament a romandre a les fortaleses, i es va canviar l'assignació d'un subdomini dins del *han* per la d'un estipendi en arròs (*kuramai*) valorat en *kokus*¹. En funció de la quantitat rebuda, cada samurai coneixia el valor que el seu senyor li atorgava i el lloc que ocupava en la jerarquia feudal.

⁽¹⁾Unitat de mesura equivalent a uns 150 kg.

b) La concentració dels samurais a les fortaleses va modificar la vida de les comunitats camperoles (el 85% de la població, aproximadament): ja no estaven sotmeses a un guerrer en particular, sinó que la seva funció era satisfer una càrrega determinada d'impostos. Es van realitzar nous cadastres per a ajustar els gravàmens i se'ls va obligar a assumir responsabilitats col·lectives que afectaven no solament els pagaments, sinó auxilis mutus i la vigilància dels veïns. Se'ls va prohibir comprar, vendre o abandonar la terra i canviar d'ocupació. Cada llogarret tenia com a responsable últim el cap del poblat, en general el vilatà amb més riquesa o prestigi. Malgrat la pressió econòmica a què estava sotmesa s'autogestionava sense interferències del senyor, llevat que les seves demandes o funcionament xoquessin amb els interessos feudals.

c) Els artesans i mercaders (el 5%-6% de la població aproximadament), considerats de menys rang que els pagesos, vivien a les ciutats fortalesa. Al llarg del període, malgrat el desdeny oficial, van guanyar en importància gràcies al creixement dels centres urbans, convertits en la seu del poder senyorial i, per tant, residència dels samurais.

d) Finalment, es pot esmentar una minoria denominada *eta* (impurs) o *hinin* (no humans) que s'ocupava d'oficis considerats degradants. Marginats i menyspreats per la resta d'estaments, vivien segregats en guetos.

3.1.3. L'hegemonia ideològica del neoconfucianisme

Per acabar d'apuntalar la nova col·locació política i social, el shogunat va afavorir l'aparició d'un sistema ideològic eclèctic en el qual es barrejaven budisme, *shintô*, religiositat popular i, sobretot, neoconfucianisme.

S'anomena *neoconfucianisme* les revisions que es van fer de la filosofia de Confuci a partir del filòsof xinès Zhu Xi, durant la dinastia Song. El neoconfucianisme ha anat adaptant-se a diferents èpoques i s'ha estès per la geografia asiàtica com una ideologia que busca definir uns criteris d'organització social clars que estiguin legitimats per les cites confucianes i que aportin "harmonia" a la societat.

Bibliografia

Per a aprofundir sobre aquest punt, vegeu:

T. Najita (1987). *Visions of Virtue in Tokugawa Japan*. Chicago: University of Chicago Press.

Erudits japonesos com Fujiwara Seika i Hayashi Razan van adaptar la visió jeràrquica, paternalista i meritocràtica de la societat que es desprèn de l'obra del filòsof xinès als objectius del *bakufu*. En emfatitzar els ideals de lleialtat i devoció, advertien els samurais que no hi havia res més sagrat que les seves obligacions com a vassalls del senyor al qual servien. Al mateix temps, com que relacionaven l'autoritat política amb relacions paternofilials, establien una base ètica que obligava el governant i el conjunt de l'elit dominant a mantenir una conducta modèlica per a donar exemple a la resta de la població. Aquesta, al seu torn, s'havia de comprometre a acceptar "l'ordre natural" de les coses per a mantenir l'equilibri i l'harmonia de la nació.

3.1.4. El control ferri sobre les relacions exteriors

Una de les estratègies dels Tokugawa per a mantenir els *daimyos* sota la seva autoritat i en una posició de debilitat relativa va ser impedir-los qualsevol relació autònoma amb l'exterior. El shogun es va arrogar la potestat de mantenir els afers exteriors sota la seva estricta supervisió amb dos objectius: garantir la sobirania de les illes i reforçar la pròpia autoritat, construint "una estructura diplomàtica que donaria legitimitat al *bakufu*, reforçaria la seguretat del Japó en una Àsia oriental encara assolada per la pirateria, mantenint alhora l'accés a un comerç exterior en expansió" (Toby, 1991: Pàg. 233).

L'aspecte més vistós d'aquesta part del seu programa va ser la denominada *política d'aïllament (sakoku)*, dirigida a coartar qualsevol possibilitat d'enfortiment dels territoris més allunyats del centre polític, els *tozama*, i a posar fi a l'actuació proselitista dels jesuïtes, considerada font d'inestabilitat perquè alguns senyors havien arribat a convertir-se al cristianisme. Cap a 1650, la comunitat cristiana japonesa havia desaparegut i, des de 1635, estava prohibit viatjar a ultramar o tornar en el cas de trobar-se a l'estranger.

Malgrat la política d'aïllament, les relacions exteriors no es van poder eliminar del tot. Es van mantenir obertes diverses vies de comunicació amb Europa i l'Àsia. D'una banda, els holandesos van mantenir una petita estació comercial a l'illa de Deshima, sotmesos a una vigilància permanent per part de les autoritats i apressats a viatjar periòdicament a la cort per a retre homenatge al shogun. D'una altra banda, es va permetre, oficiosament, als comerciants de Nagasaki que operessin a la costa xinesa i es van mantenir relacions diplomàtiques i comercials amb Corea i les illes Ryukyu.

Bibliografia

Per a aprofundir sobre aquest tema, vegeu:

R. Toby (1991). *State and Diplomacy in Early Modern Japan: Asia in the Development of the Tokugawa Bakufu*. Stanford: Stanford University Press.

3.2. Conseqüències inesperades de l'estabilitat (1730-1850)

Durant els primers cent vint anys del període Tokugawa, el Japó semblava haver entrat en una nova edat d'or, sense guerres, sense grans catàstrofes. Es van artigar més terres, va augmentar la productivitat i la població va créixer amb rapidesa, passant de divuit a trenta milions (taula 4). Tanmateix, no es pot confondre una societat estable amb una societat estàtica. Gradualment, es produïen canvis importants en l'estructura social i econòmica de l'arxipèlag, canvis imprevistos que van trigar a fer efecte en el cor del sistema però que, a poc a poc, el van minar.

Taula 4. Evolució estimada de la població, 1600-1850

Any	Població estimada
1600	12.000.000
1700	28.000.000
1750	30.300.000
1800	30.000.000
1850	31.500.000

Font: adaptat de: J.-N. Biraben (1993). "Le Point sur l'Histoire de la Population du Japon". *Population* (vol. 48, núm. 2, pàg. 443-472).

a) Les mesures articulades per a controlar els *daimyos* i samurais van tenir un paper important en la monetització de l'economia i la comercialització de l'agricultura. Per a mantenir el prestigi a la capital i durant els trajectes als seus dominis, els grans senyors es van veure obligats a efectuar grans dispendis. Obtenien l'efectiu en vendre el seu arròs a Osaka i altres mercats, la qual cosa va implicar una circulació de capital cada vegada més gran no solament en aquests centres sinó també a Edo, el punt on es concentrava la despesa sump-tuària. A conseqüència d'això va aparèixer un poderós grup de comerciants que dirigia el tràfic mercantil i que va començar a intervenir amb intensitat creixent en els assumptes financers del shogunat.

b) A escala més petita va passar una cosa semblant a les ciutats fortaleza: les ciutats es van convertir en centres de consum, la qual cosa va fer créixer l'estament comercial i li va donar una influència notable. En créixer el mercat de les urbs, els canvis no van trigar a estendre's al camp que, a poc a poc, aprofitant la millora de les comunicacions, va començar a drenar a la ciutat els seus excedents o fins i tot a variar els cultius per a satisfer la demanda metropolitana. Va augmentar el benestar de la població rural, que va començar a regular la seva capacitat reproductiva per mantenir el seu nivell de vida (taula 4) i assistir a les escoles dels temples, els mateixos temples que els registraven com a practicants dels cultes permesos. Va sorgir un nou grup de camperols rics (*gônô*)

Bibliografia

Per a aprofundir en els diferents aspectes tractats en aquest subapartat, vegeu:

T. Smith (1988). *Native Sources of Japanese Industrialization, 1750-1920*. Berkeley: University of California Press.

S. Hanley; K. Yamamura (1977). *Economic and Demographic Change in Preindustrial Japan, 1600-1868*. Princeton: Princeton University Press.

A. B. Janetta (1987). *Epidemics and Mortality in Early Modern Japan*. Princeton: Princeton University Press.

R. P. Dore (1965). *Education in Tokugawa Japan*. Berkeley: University of California Press.

S. Vlastos (1986). *Peasant Protests and Uprisings in Tokugawa Japan*. Berkeley: University of California Press.

T. Tatsuya (1990). "Politics in the eighteenth century". A: John W. Hall (ed.). *The Cambridge History of Japan* (pàg. 425-477). Nova York: Cambridge University Press.

H. Bolitho (1989). "The Tempo crisis". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (pàg. 116-167). Nova York: Cambridge University Press.

H. Harootunian (1988). *Things Seen and Unseen: Discourse and Ideology in Tokugawa Nativism*. Chicago: University of Chicago Press.

que va començar a invertir en manufactures rurals –*sake*, teixits de seda i cotó– i a deixar diners a crèdit, la qual cosa els permetria convertir-se en grans terratinents.

c) D'altra banda, aquestes noves circumstàncies van canviar radicalment la situació dels samurais, que van haver d'ajustar els seus comportaments a una època de pau prolongada: malgrat que les tradicions marcialment mai no es van oblidar, la realitat de la seva existència quotidiana els va convertir en una elit ociosa, burocràtica, sedentària i atenta als plaers de la vida urbana que tenia dificultats per a representar el rol exemplar que els reservava el neoconfucianisme. L'habilitat amb l'espasa va començar a valorar-se menys que el coneixement de les lleis o la comptabilitat, de manera que es van fundar acadèmies en les ciutats principals, en les quals, en alguns casos, van compartir aules amb els plançons dels membres més destacats del món del comerç.

Fins aquí hem emfatitzat el bon funcionament de l'ordre shogunal a fi d'establir les bases que ens expliquin la ràpida transformació de la faç de les illes a partir de 1868: sense una economia comercial i amb pràctiques financeres avançades, sense una tradició de dinàmics emprenedors a la ciutat i el camp, sense una població lletrada i amb comportaments demogràfics estables, sense bones infraestructures..., aquestes no serien comprensibles. Malgrat això, no hem d'oblidar que no es tractava d'una arcàdia, sinó d'un sistema opressiu, molt jerarquitzat, en el qual els "no privilegiats" estaven sotmesos als samurais i en el qual els guerrers mateixos es trobaven severament limitats per convencions de rang. És en aquesta rigidesa que es poden trobar arguments sobre per què les contradiccions econòmiques, socials i ideològiques que es van evidenciar a partir del segon terç del segle XVIII no es van poder resoldre en el si del sistema Tokugawa i van obrir el camí cap a una transformació radical.

Què va passar quan la pompa exigida per a mantenir la glòria del *bakufu* i els *daimyos* va implicar que les seves hisendes fossin deficitàries? Van augmentar els impostos, van reduir els estipendis dels vassalls, van intentar controlar el món del comerç i van devaluar la moneda. Però tot i així no van poder evitar que les seves finances quedessin a les mans dels gremis més rics, els únics capaços de subministrar-los el numerari que necessitaven. El malestar al camp es va fer més agut i, quan van arribar les catàstrofes en forma de males collites i gana cap a finals del segle XVIII, grans revoltes camperoles van assolir les viles, convertint en el focus de les seves iras els rics, els usurers i les autoritats locals (taula 5). Les ciutats també van començar a mostrar el descontentament i alguns samurais, endeutats i empobrits, aviat van comprovar com l'orgull i els títols militars no els ajudava a omplir les escudelles amb arròs. Sens dubte, la situació era variable en cada domini però, en general, el benestar material dels estrats elevats del món rural o mercantil superava el de la major part de la casta guerrera. I aquesta consciència de privació relativa minava sens dubte la seva confiança en la bondat de la situació política, situació que no satisfia ningú, ja que la riquesa, al seu torn, no garantia un estatus de privilegi.

Taula 5. Protestes camperoles, 1600-1867

Anys	Núm. de protestes	Protestes per any
1600-1700	420	4,2
1700-1800	1.092	10,9
1800-1850	814	16,2
1851-1867	373	21,9

Font: S. Vlastos (1986). *Peasant Protests and Uprisings in Tokugawa Japan* (pàg. 46). Berkeley: University of California Press.

El *bakufu* no es va quedar de braços plegats però els seus intents de reconduir la situació només van aconseguir èxits parcials, de manera que els intents de reforma es van succeir els uns als altres durant més de cent anys, sense que la tossuda realitat mostrés gaires signes de canvi. El sistema aguantava, però no funcionava. A les escoles, els joves samurais veien com el mèrit era menys important que el cognom i que el rang i els càrrecs que serien capaços d'adquirir venien, en gran part, coartats pel naixement. ¿Era lícit exigir-los fidelitat incondicional envers un senyor llunyà, sovint escàs de qualitats lloables? En fer-se cada vegada més impersonal la figura del *daimyo* –que passava a Edo gran part de la seva infantesa i la seva maduresa, i que ja no era tant un líder per a seguir en el combat sinó un cap administratiu– és comprensible que, entre alguns militars *bushi*, comencés la cerca d'un nou tipus de projecte al qual vincular el valor més important que havien rebut al llarg de la seva formació, la devoció al senyor. Devoció que va passar llavors a personificar-se en el territori, en el *han*.

En aquest transvasament, es pot trobar una de les llavors del nacionalisme japonès modern: quan la sobirania de les illes va ser amenaçada, la idea de lleialtat ja havia recorregut gran part del trajecte que separava l'individu de la nació. Trajecte sens dubte afavorit per alguns dels nous corrents de pensament que afrontaven, críticament, a l'ordre neoconfucià del shogunat. Per exemple, el moviment nativista anomenat Aprenentatge Nacional, amb Motoori Narinaga (1730-1801) al capdavant, va anar a la recerca de l'essència autènticament nipona i va posar les bases per a focalitzar en l'emperador, descendent de la deessa solar Amaterasu, l'essència del Japó. O l'escola de Mito, que arribaria a conclusions similars de la mà d'Aizawa Yasushi (1782-1863). Totes dues amenaçarien l'ortodòxia ideològica del *bakufu* quan aquest fos incapaç de complir la seva missió: subjugar els bàrbars.

Així, doncs, la crisi de valors era profunda i no solament afectava l'aristocràcia, sinó el conjunt de la població. Bona mostra d'això la trobem en la proliferació de cultes populars durant aquest període. Un dels més coneguts, els Ensenyaments de la Veritat Celestial (*tenrikyô*), fundat per una camperola el 1838, prometia al fidels salvació, pau, curacions miraculoses i la força de la càlida

abraçada fraternal de la comunitat de creients: signes inequívocs de temps d'inquietud i desorientació. L'economia i la societat nipones havien canviat massa per a restringir-se al motlle de les antigues institucions Tokugawa.

3.3. El turbulent final de l'era Tokugawa (1850-1868)

Com ja hem dit, un dels pilars del *bakufu* era el control ferri de les relacions amb l'exterior. Això no havia impedit que, per mitjà dels holandesos, alguns erudits tinguessin un coneixement suficient del que passava a Europa a partir del contacte que poguessin tenir amb els viatgers que venien d'Holanda. En un primer moment els cultivadors del *rangaku* (saber holandès) van centrar el seu interès en les aportacions de la ciència occidental a la medicina o la mecànica però, quan la presència estrangera al Pacífic asiàtic va començar a fer-se evident des del principi del segle XIX, els japonesos van passar a interessar-se també per la política i la tecnologia militar. Es va començar requerir el seu consell a les reunions del govern militar perquè es va fer evident que la voluntat de controlar l'accés dels bàrbars a les illes seria una empresa difícil. És justament en la intersecció de l'amenaça de les potències foranes i la crisi interna que estava vivint el shogunat que s'ha de situar l'inici de l'etapa final de l'era Tokugawa, etapa que caracteritzarem a partir de l'anàlisi de tres elements: la impossibilitat de frenar l'avanç dels estrangers, l'activisme dels *shishi* (homes de principis) i la incapacitat del *bakufu* per a mantenir el control sobre els *daimyos*.

3.3.1. La imparable pressió d'Occident

Els primers problemes van arribar pel nord: des del final del segle XVIII, els mercaders russos van arribar a les rodalies d'Ezo (l'actual Hokkaido) i el tsar no va trigar a demanar relacions comercials, petició que va ser rebutjada i que va donar lloc a diverses escaramusses els anys següents. Tanmateix, l'amenaça principal procedia dels britànics: el 1808 un dels seus navilis de guerra, el *Phaeton*, va entrar a la badia de Nagasaki i amenaçava d'atacar l'estació comercial holandesa, en el marc de les guerres napoleòniques. A partir d'aquell moment els encontres es van succeir amb una regularitat preocupant sense que el *bakufu* pogués intervenir o controlar aquesta nova situació: segons un edicte de 1825, s'ordenava l'expulsió immediata i sense miraments de qualsevol vaixell que s'apropés a les costes del Japó, però aquesta política no es va posar mai a la pràctica per falta d'acord a l'interior de la mateixa Administració. No obstant això, després dels esdeveniments de la Xina entre 1839 i 1842 l'elit japonesa va començar a percebre amb claredat la gravetat de les circumstàncies. El 1844, el conseller principal del shogun, Abe Masahiro, després de rebutjar l'oferta d'obertura comercial que li proposaven els holandesos, va emprendre una política decidida de fortificació de les costes encara que, alhora, va derogar l'ordre d'allunyar sense contemplacions els vaixells estrangers.

Bibliografia

Per aprofundir sobre aquesta qüestió, vegeu:

W. Beasley (1989). "The foreign threat and the opening of the ports". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (pàg. 259-307). Nova York: Cambridge University Press.

J. V. Koschmann (1987). *The Mito Ideology: Discourse, Reform and Insurrection in Late Tokugawa Japan*. Berkeley: University of California Press.

El cop de gràcia el donaria, tanmateix, la més jove de les potències occidentals, els Estats Units, que després d'incorporar al seu govern la costa del Pacífic, va començar a interessar-se de manera creixent per la regió. Després de diversos tempteigs inicials, el juliol de 1853 la flotilla del comodor Perry va entrar a la badia d'Uruga, i va exigir l'obertura comercial de les illes en un termini de nou mesos sense que el *bakufu* tingués una idea clara de com tractar-hi. Tot apuntava que era necessari reforçar les defenses, però hi havia desacords profunds sobre l'estratègia a seguir. D'una banda, s'alineaven els realistes com Sakuma Shōnzan (1811-1864), conscients de la inferioritat militar del Japó i de la necessitat d'assimilar l'armament i les tècniques de combat dels estrangers, partidaris d'evitar la guerra i obrir-se al comerç (*kaikou*) per a millorar la situació econòmica del Govern o per a rearmar-se i assegurar la sobirania. D'altra banda, hi havia els partidaris d'expulsar els bàrbars (*jōi*) que consideraven que obrir el país el conduiria de manera segura al desastre. Per a ells, la derrota de la Xina el 1842 no era fruit tant de la superioritat bèl·lica d'Occident com de la contaminació progressiva de la societat dels mandarins pels costums i valors aliens. Impregnats dels ensenyaments nativistes i de l'escola de Mito, expressaven un fort sentiment nacionalista que encarnaven amb el compromís envers l'emperador i que, fàcilment, derivava a posicions xenòfobes. En una línia similar, els elements més conservadors del *bakufu* consideraven que l'amenaça que representaven els occidentals era abans que res cultural, desestabilitzadora de "l'ordre natural", i creien que un possible conflicte faria reviure els guerrers d'antany, austers, lleials i disciplinats.

Va ser en el marc d'aquesta conjuntura crítica que Abe Masahiro va mostrar, amb tota cruesa, la debilitat del *bakufu* en requerir l'opinió dels *daimyos* sobre la política a seguir. No solament no va aconseguir un consens, sinó que va transmetre un estat d'incertesa que només havia d'accelerar l'erosió del Govern. Quan, finalment, després de llargues deliberacions, es va imposar la visió aperturista encapçalada pel més poderós dels senyors *fudai*, Ii Naosuke, el mal ja estava fet. A la tornada de Perry, aquesta vegada amb una autèntica esquadra de guerra, el shogun va capitular a les seves exigències, i el març de 1854 es va firmar el tractat de Kanawaga, que obria els ports de Shimoda i Hakodate al comerç amb els Estats Units i al qual ràpidament van seguir acords similars amb Holanda, Rússia i la Gran Bretanya.

Després d'aquest primer èxit, les potències van redoblar les demandes. El 1858, de nou per iniciativa dels nord-americans, es va firmar el tractat de Harris –pel nom del cònsol Townsend Harris–, al qual al cap de poques setmanes s'afegirien francesos, holandesos, britànics i russos. Seguia el model dels acords arrencats a la Xina –obertura dels ports principals, control aranzelari a les mans d'agents internacionals i extraterritorialitat judicial per als residents estrangers– i sotmetia les illes a una situació semicolonial que posava en dubte la sobirania del Japó i la legitimitat del shogun, el subjugador dels bàrbars. Quan,

en una altra mostra de debilitat, es va requerir el suport de l'emperador a la firma del tractat i aquest el va denegar, el Govern d'Edo va iniciar l'últim acte de la seva debacle.

3.3.2. L'activisme dels *shishi*

Només la força i l'autoritat d'Ii Naosuke van salvar el *bakufu* d'una derrota política immediata. Però l'impuls que aquest va poder donar al règim va quedar tallat de soca-rel per l'espasa d'un terrorista *shishi* a l'hivern de 1860. ¿D'on havien sorgit aquests homes de principis que es reservarien intervencions protagonistes tant en aquests turbulents anys com en la formació de l'Estat Meiji? Recordem el neguit que recorria les files dels joves samurais de baix rang davant de la rigidesa i creixent hipocresia de l'ordre shogunal i la influència que els nativistes i l'escola de Mito començaven a tenir en ells. La firma dels tractats desiguals va dotar aquest malestar de l'element cohesionador que faltava, ja que va possibilitar que aquests aguerrits personatges demostrassin públicament el transvasament de la seva lleialtat a la més alta institució simbòlica de les illes, l'emperador, i emparant-se en aquesta, aixecar-se en armes contra el *bakufu* al crit de *sommô jôi* (reverencieu l'emperador!, expulseu els bàrbars!).

Els *shishi* van protagonitzar diversos episodis violents contra els seus enemics polítics i contra els estrangers. Però aviat van haver de temperar el seu caràcter extrem i acceptar la superioritat militar d'Occident, per la qual cosa van redirigir les seves energies per eliminar el *bakufu*. El més influent d'entre ells, Yoshida Shôin (1830-1859), un erudit samurai molt respectat a la senyoria de Chôshû, va morir executat el 1859, no sense abans deixar la seva empremta en dos dels personatges que adquiririen més rellevància pocs anys després, Yamagata Aritomo (1838-1922) i Itô Hirobumi (1841-1909).

3.3.3. La incapacitat per a mantenir el control sobre els *daimyos*

Després de la mort de Naosuke, el país es va mostrar disposat a dibuixar un nou equilibri de forces. Des de mitjan segle diversos dominis s'havien aprestat a enfortir-se fent ús, paradoxalment, de les reformes ordenades pel *bakufu*. Les poderoses senyories *tozama* del sud, Chôshû, Satsuma i Hizen, havien estat capaces de dinamitzar les seves finances i el seu potencial militar gràcies a la presència d'un nodrit grup de joves samurais que van situar els seus *daimyos* en posició de qüestionar el shogun. El 1860, la seva hora semblava haver arribat i van passar a l'ofensiva, usant la figura de l'emperador com a contrapès al poder d'Edo, que no solament havia desobeït l'emperador, sinó que es trobava paralitzat per la indecisió. El 1868, el seu objectiu estava complert.

Bibliografia

Per aprofundir en aquest punt, vegeu:

G. Wilson (1992). *Patriots and Redeemers in Japan: Motives in The Meiji Restoration*. Chicago: University of Chicago Press.

Bibliografia

Per aprofundir en aquest tema, vegeu:

M. Jansen (2000). *The Making of Modern Japan* (pàg. 294-332). Harvard: Harvard University Press.

Les senyories japoneses tradicionals

Font: G. Duby (1999). *Grand Atlas Historique* (pàg. 238). París: Larousse.

Com van transcórrer els fets? Una vegada consumada l'eliminació del valedor principal del shogunat, Satsuma va passar a l'ofensiva demanant la unió de la cort i el *bakufu* i aconseguint condicions molt favorables per a l'emperador i els *daymios*. El shogun va acceptar, tractant de guanyar temps i legitimitat per a les seves polítiques, però la seva capacitat per a mantenir el control de la situació era cada vegada menor. Kyoto es va convertir en un camp adobat per als assassinats polítics. La majoria dels *daimyos* es trobaven, en el millor dels casos, a l'expectativa de com es resolva la situació. En aquest context, Chôshû va voler mostrar la seva autonomia i, el 1863, contravenint les directrius de la capital, va tancar l'estret de Shimonoseki. Aquest moviment va tenir una doble conseqüència: d'una banda, els occidentals es van encarregar de demostrar de manera feaent la superioritat militar destruint les posicions japoneses. D'altra banda, va desencadenar hostilitats directes entre el *bakufu* i la senyoria, les forces de la qual van entrar a Kyoto i només es van aturar en l'últim moment gràcies a la intervenció de Saigo Takamori (1827-1877), de Satsuma, que va fer de mitjantcer entre les parts.

En aquest escenari d'equilibris canviants, les potències exteriors van començar a actuar: els francesos van apostar pel *bakufu*, mentre que britànics i nord-americans es mostraven més pròxims als seus oponents. Quan les tropes del shogun van ocupar Kyoto el 1865, en un últim intent per a recuperar l'autoritat, Chôshû i Satsuma van segellar un acord secret per impedir-ho de la mà d'un *shishi* de Tosa, Sakamoto Ryôma (1835-1867). Quan finalment, el 1866, es va

produir el xoc entre els samurais del Govern, abandonats pels seus aliats principals, i les tropes del sud, que havien accelerat el seu programa de modernització fins al punt d'incloure entre les seves files membres dels estaments no privilegiats, la sort es va decantar vers el costat dels insurrectes. Llavors va començar el compte enrere per a dirimir com es reestructuraria el país. Després de diversos mesos d'una activitat conspirativa intensa en els cercles del poder i de gran inestabilitat a les ciutats i al camp, el desembre de 1867 tropes conjuntes de Chôshû i Satsuma van avançar sobre Kyoto. Un cop ocupat el palau, el 3 de gener de 1868, el jove emperador Mitsuhiro (1852-1912), més tard conegut com a Meiji, va proclamar el final de l'era Tokugawa i la restauració del poder imperial. Als cap de pocs mesos Edo es rendia sense presentar batalla i, encara que en algunes senyories es van produir confrontacions fins a 1869, no hi va haver amenaces serioses envers el nou ordre, que va començar a legislar amb la intenció de construir un nou estat capaç de competir en igualtat de condicions amb els bàrbars de l'oest. El seu treball no seria fàcil ja que, com ens recorda Andrew Gordon,

"[...] les masses populars, de cap manera tan estúpides o ignorants com alguns samurais pensaven, mantenien una fervent expectació davant dels canvis, potser una certa sensació d'alliberament. Pocs lamentaven la fi del bakufu però, a la vegada, pocs s'identificaven amb el nou ordre que estava naixent. Qui dirigiria el nou règim i com s'estructuraria? [...] aquestes i d'altres qüestions fonamentals gairebé flotaven literalment en l'aire quan el regne de l'Emperador Meiji va ser anunciat el 1868."

A. Gordon (2003). *A Modern History of Japan* (pàg. 59). Oxford: Oxford University Press.

4. Meiji Ishin, la refundació del Japó (1868-1889)

Meiji Ishin, refundar-se per mitjà de la il·luminació, del progrés. Març de 1868. El jove emperador proclama el Jurament dels cinc articles i s'inicia una cursa que no es completarà, en la primera i decisiva fase, fins que el 1889 es promulgui la Constitució. Promet participació i llibertat d'oportunitats i demana compromís. Anima a abandonar els costums funestos del passat i a buscar el coneixement a tot arreu per reforçar els fonaments del poder imperial. S'hi entregaran els líders del nou Japó: després del cop d'estat, els nous oligarques, homes majoritàriament joves, són perfectament conscients de la superioritat militar d'Occident; superioritat basada en els èxits científics i tècnics. Tenen una preocupació primordial: recuperar la sobirania i assegurar-la, encara que costi gran sacrificis, sacsejar el país des dels seus fonaments. És per això que descarten un escenari plausible, assumir les regnes del poder sense introduir més que lleus modificacions en el *bakuhan*, per a iniciar una miríada de reformes polítiques, socials i econòmiques que canviaran la faç de les illes en unes quantes dècades. I, per a aconseguir-ho és necessari estudiar l'enemic que no solament els ha desafiat sinó vençut, i assumir-ne els coneixements, una vegada rentat l'afront de la derrota en enderrocar el *bakufu*.

Una part de l'aristocràcia, doncs, va assumir la responsabilitat de dur a terme un procés els resultats del qual serien revolucionaris, i els seus iguals van acceptar les transformacions, ja que, com apunta Hall (1968: 187), eren "un ferment per al canvi més que un obstacle". No tenien una idea clara de l'extensió de les reformes que desitjaven efectuar, però tenien un avantatge per a posar-les en marxa: la seva preeminència no estava vinculada a la propietat de la terra o dels homes sinó a la gestió, i el nou ordre necessitava, més que mai, individus preparats per a aquesta. Després de dues dècades vertiginoses, no sense afrontar dificultats greus o veure com naixien noves contradiccions, el seu objectiu estava complert. Quan es va iniciar la recta final del segle XIX l'arxipèlag nipó es trobava a punt per a espolsar-se la tutela dels bàrbars de l'oest.

4.1. La construcció de l'Estat: el sistema de l'emperador

El 1868, la nova oligarquia que regiria el destí de les illes, formada majoritàriament per joves samurais de Satsuma i Chôshu, no tenia gaire clara la forma que anava a adoptar el nou govern. La indefinició del seu projecte deixaria pas a més de dues dècades de tempteigs i lluites internes fins a trobar un marc polític estable. Tanmateix, les limitacions del consens inicial no van significar, de cap manera, paràlisi: des del principi es va avançar cap a la centralització política i es van començar a estudiar les propostes necessàries per a augmentar els recursos i l'autonomia del Govern. I no van descuidar els aspectes simbòlics: als pocs mesos de prendre el poder, la cort imperial es va traslladar a l'antiga fortalesa Tokugawa d'Edo, que a partir d'aquest moment es passaria

a conèixer per Tòquio, capital de l'est. D'aquesta manera s'iniciava el procés que els erudits nipons denominen *la construcció del sistema de l'emperador*, que no solament va implicar la creació d'un marc constitucional per al país sinó també dels mecanismes que permetrien a les masses populars vincular la seva lleialtat a la moderna nació japonesa i que en galvanitzarien les energies per a la creació d'una societat industrial.

4.1.1. El final del Japó feudal

Entre 1868 i 1873, les estructures que havien donat forma al país durant més de dos segles van ser desarmades. La receptivitat de la societat japonesa, davant de canvis tan intensos, només es pot entendre a partir de l'ampli malestar que hi havia en les últimes etapes del shogunat i del paper de la classe aristocràtica. La seva gosadia va ser tal que van canviar completament la faç de les illes i fins i tot van eliminar el seu propi estament. Com apunta Thomas Smith (1988, pàg. 134), al Japó no es va produir una revolució burgesa "perquè no va ser necessària: la mateixa aristocràcia era revolucionària".

En primer lloc, es va reemplaçar l'organització del país en més de 250 feus semiautònoms a favor d'una estructura política més centralitzada, que es considerava essencial per a dur a terme reformes profundes en els àmbits econòmic, militar o educatiu. El 1869, els *daymios* van ser persuadits que els convenia "tornar" les terres a l'emperador i acceptar el títol de governadors imperials dels seus antics dominis. Aquest va ser el preludi de la seva abolició i la seva reorganització en setanta-dues prefectures dirigides per delegats del Govern central. El 1871, l'Estat passava a recollir directament els impostos de totes les regions del país i removia les traves que impedièen la consolidació d'un mercat nacional. El 1872 s'aprovava una llei d'educació d'àmbit nacional. La facilitat amb què es va dur a terme aquesta reorganització està relacionada directament amb la debilitat política de la majoria dels *daymios* en l'última etapa del *bakuhan* i els greus problemes econòmics que arrosstraven. Per compensar les seves pèrdues, se'ls van oferir importants indemnitzacions en forma de bons del Govern i, més endavant, títols de la nova noblesa. Molts van acollir amb alleujament la situació, ja que els permetia mantenir el prestigi sense assumir responsabilitats.

El procés d'acabar amb els privilegis dels samurais va ser més problemàtic i va motivar les primeres dissidències entre els membres de l'oligarquia. Al principi es va actuar amb tacte: quan es van dissoldre els dominis, l'Estat es va fer càrrec dels estipendis, encara que els va reduir. El 1869 es va produir una primera reestructuració interna en simplificar els diferents rangs en només dos: alts samurais (*shizoku*) i baixos (*sotsu*). Part d'aquests últims ja van ser integrats el 1872 en el grup dels plebeus, encara que sense perdre les seves assignacions. El 1873 se'ls van assestar dos cops molt durs: els seus ingressos estarien sotmesos a impostos i perdrien el privilegi de l'ofici d'armes, ja que es va aprovar la Llei de Conscripció Universal. Aquesta obligava tots els joves de vint anys a 36 mesos de servei, amb independència del seu origen. Després de llargues discussions

Bibliografia

Per aprofundir en aquesta qüestió, vegeu:

W. Beasley (1989). "Meiji political institutions". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (pàg. 618-673). Nova York: Cambridge University Press.

en el si del Govern finalment s'havia imposat l'opinió de Yamagata Aritomo, el fundador de l'exèrcit japonès modern. El 1876, en representar en conjunt una costosa càrrega per a les finances estatals, se'ls va obligar a renunciar als seus estipendis en benefici d'una dotació de bons, dotació que en molts casos en disminuïa les possibilitats econòmiques dràsticament. A més, es van liquidar la resta de les seves prerrogatives legals i simbòliques: s'establia la igualtat davant de la llei, es permetia incorporar cognoms a tota la població; s'obria la carrera burocràtica al conjunt de la ciutadania; es consentia als samurais dedicar-se a qualsevol activitat; i s'abandonava el costum de portar les dues espases. L'hostilitat generada per aquestes mesures no trigaria a desembocar en una gran rebel·lió que va posar a prova la solidesa de les noves institucions.

4.1.2. Dissidències, rebel·lions, oposició política

Les relacions en el si de l'oligarquia Meiji van variar ostensiblement després de la denominada *delegació Iwakura*, que entre 1871 i 1873 va viatjar per Europa i els Estats Units. El seu objectiu explícit era sondejar les potències per a intentar aconseguir una revisió dels tractats desiguals, però les seves ambicions eren en realitat molt superiors: trobar les claus que permetessin situar el Japó a l'altura dels seus oponents. Per a això van assumir riscos importants, ja que entre els seus membres no solament hi havia l'home amb més prestigi de la cort, el príncep Iwakura Tomomi, sinó figures de primer ordre com Ôkubo Toshimichi, Kido Kôin i Itô Hirobumi.

És cert que, en començar el periple, ja s'havia efectuat bona part del treball de consolidació política de la nova administració però no es pot considerar un fet menor que la meitat dels líders partissin en una llarguíssima expedició. I menys deixant enrere un govern provisional dirigit per personatges com Saigo Takamori, del fort caràcter del qual no es podia esperar immobilitat davant d'una necessitat eventual de prendre decisions, malgrat l'existència d'acords en aquest sentit. De manera que quan el 1873 van sorgir problemes amb Corea, que va rebutjar establir llaços diplomàtics amb el nou govern Meiji, el govern en funcions va començar a organitzar una expedició punitiva contra la península.

Quan va tornar l'ambaixada es va produir una gran controvèrsia. D'una banda, hi havia els partidaris de la invasió, encapçalats per Saigo i Itagaki Taisuke, que hi veien una manera de defensar la dignitat del país i de donar sortida a la frustració de molts samurais davant dels canvis. D'altra banda, liderats per Ôkubo Toshimichi i Iwakura Tomomi, els que creien que una guerra desviaria recursos imprescindibles per a les reformes domèstiques i els faria més dependents dels britànics en un moment en què l'objectiu prioritari en política exterior havia de ser la revisió dels tractats. Es van imposar els segons i Saigo, indignat, va abandonar el Govern i es va retirar a Satsuma. S'havia imposat la prudència i la circumspecció, la visió a llarg termini: *fukoku kyohei*, calia "enriquir el país i reforçar l'exercit" i deixar l'orgull nacional en un segon pla.

Bibliografia

Per aprofundir en aquest subapartat, vegeu:

S. Vlastos (1989). "Opposition movements in early Meiji, 1868-1885". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 367-431). Nova York: Cambridge University Press.

Delegació Iwakura
Font: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Iwakura_mission.jpg

Després d'aquesta primera disputa, els problemes van augmentar. Era difícil que, després de centúries d'ocupar una posició preeminent, els samurais acceptessin sense més ni més la seva eliminació com a estament. Va ser al sud-oest, a les zones de les quals havien emergit la majoria dels nous líders, on es van produir les manifestacions més grans del malestar que afectava l'antiga classe dirigent en forma d'aixecaments contra un govern que, segons ella, havia portat les reformes massa lluny. El més greu de tots, dirigit pel mateix Saigo el 1877, va obligar el nou exèrcit a mostrar tot el seu múscul. Després de la seva capitulació, el camí cap al nou Japó semblava net, encara que altres dels perdedors del procés, els estrats mitjans i baixos de la pagesia, aclaparats pel nou sistema impositiu, s'aixecarien en armes a Chichibu el 1884 o fundarien moviments religiosos de tall mil·lenarista, només per a ser testimonis de la pròpia derrota, mancats de mitjans per a coordinar i mobilitzar l'oposició. Després de més d'una dècada de reformes es dibuixava, doncs, un escenari de guanyadors i perdedors que Stephen Vlastos ha compendiat amb claredat:

"Els pagesos rics, els terratinents, els emprenedors, el món del comerç i les classes educades es varen veure's molt beneficiats per les reformes progressives del període Meiji – en especial aquelles que suposaren igualtat entre els ciutadans, meritocràcia, protecció de la propietat privada i promoció de creixement econòmic capitalista [...] En canvi les classes marginades per les reformes, els grups que estaven perdent poder social com a resultat de la modernització, feien front a una situació molt diferent. El guerrer tradicional i els pagesos dedicats a l'agricultura de subsistència no encaixaven en el nou ordre i el govern va sacrificar les seves necessitats socials sense gaires miraments per tal d'accelerar la integració nacional i l'acumulació de capital."

S. Vlastos (1989). "Opposition movements in early Meiji, 1868-1885". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 426-427). Nova York: Cambridge University Press.

Un altre dissident, Itagaki Taisuke, va emprendre un camí diferent. Se li deu la fundació i articulació del primer moviment polític del país, que després de diverses reconfiguracions acabaria desembocant, el 1881, en el Partit Liberal (*Jiyûtô*). La seva principal reivindicació va ser la creació d'una assemblea representativa, assimilable a la dels països d'Occident, com a únic camí per a encarrilar la voluntat popular en suport de la nació. Ôkuma Shigenobu va actuar en el mateix sentit, fundant el Partit Progressista (*Kaishintô*) el 1882, advocant per un parlamentarisme de tipus britànic i amb suports importants a l'emergent món dels grans negocis. La presència de tots dos, molesta per als vells col·legues oligarques, era un recordatori constant que quedava part de la feina per fer.

4.1.3. La Constitució Meiji

L'interès dels dirigents Meiji per establir un sistema representatiu semblant al de les nacions occidentals havia quedat reflectit des del principi, en el Jurament dels cinc articles el 1868. No hi havia acord, però, ni en el model a seguir ni en el ritme al qual s'havia d'implantar. Durant els vint anys següents, van experimentar amb diferents versions d'estructura de govern que, al cap i a la fi, es resumien en una sola fórmula: els nous oligarques prenien les seves decisions de manera col·legiada emparats per la figura de l'emperador. Tanmateix, al

Bibliografia

Per aprofundir en aquest tema, vegeu:

J. A. Stockwin (1992). *The Establishment of the Japanese Constitutional System*. Londres: Routledge.

llarg del període la preocupació per trobar un mecanisme constitucional útil per a reforçar el país, capaç d'implicar la voluntat popular i actuar de vàlvula de seguretat per al descontentament, es va mantenir. Es van estudiar els sistemes polítics de les potències principals; no en va, es tenia una consciència clara que la revisió dels tractats passava, en gran part, per oferir una imatge d'acord amb el que europeus i nord-americans consideraven civilitzat. Semblava inevitable avançar en aquesta direcció, de manera que quan la pressió dels dissidents es va fer més gran, el 1881, es va prometre públicament que el 1890 hi hauria una constitució i una assemblea nacional.

Itô Hirobumi va ser l'encarregat d'aquesta responsabilitat i, el 1882, va emprendre un nou viatge d'estudis. El model pel qual s'havien decantat finalment era el prussià, d'acord amb la tradició marcial i conservadora de l'elit nipona. Després del contacte amb erudits com Rudolph von Gneist o Lorenz von Stein, aquesta percepció es va reafirmar. En paraules del mateix Itô:

"Encara que avui la tendència en el nostre país és creure, ben erròniament, en els treballs de britànics, francesos i els radicals i liberals americans com si fossin regles d'or, en veritat condueixen virtualment a la demolició de l'Estat. Havent trobat els principis i els mitjans per combatre aquesta inclinació crec que he retut un gran servei al país i sento, en el meu interior, que puc morir com un home satisfet."

Citat per: K. Pyle (1996). *The Making of Modern Japan* (Pàg 122). Lexington, Mass.: Heath.

Després de diversos anys de treball ardu, la Constitució es va promulgar el febrer de 1889. L'emperador era la pedra angular de la nova estructura política, cosa que trencava amb el paper passiu al qual havia estat relegat habitualment en el passat. No solament el text constitucional era presentat com un regal fruit de la seva magnanimitat, sinó que la seva figura, sagrada i inviolable, era la dipositària de la sobirania de la nació japonesa. Se li reservava el poder executiu, el comandament suprem de les forces armades i la potestat per a efectuar esmenes a la Carta magna. I si bé el poder legislatiu quedava a les mans de la Dieta –un parlament bicameral, amb una cambra baixa escollida per sufragi censatari masculí, i una d'alta, per als nous pars de l'imperi i personatges prominents coaptats directament–, el monarca la podia suspendre temporalment, dissoldre la cambra baixa o legislar quan aquesta no es trobés en sessió.

Un to autoritari tenia tot el conjunt. La llei electoral restringia el sufragi a poc més del 5% de la població, i els drets civils recollits en la Carta estaven condicionats pels límits establerts per la llei. Els ministres i militars no responien davant de la Cambra, sinó davant de l'emperador. Encara més, des de 1888 els oligarques havien creat el Consell Privat, que no apareixia ni reflectit en la Constitució però que seria l'encarregat de moure els fils de la vida política, de la mà d'Itô o Yamagata. Així mateix, s'havia posat en marxa la creació d'una poderosa burocràcia amb la intenció d'aïllar al màxim el funcionament del govern de la maquinària partidària. La Constitució encarnava, doncs, el concepte de participació política que sempre havia planejat sobre les ments de l'elit Meiji, un mer instrument per a aconseguir la unitat nacional. Però, malgrat això, va establir un primer marc legal que possibilitava institucions

representatives, permetia legislar els representants i els donava el poder de vet sobre el pressupost. Així, contra els desitjos del reduït grup de personalitats que passarien a ser conegudes com a *genrô*, la intervenció dels partits en els assumptes públics va ser cada vegada més intensa.

4.2. Vers una economia industrial

El 1868, l'economia japonesa semblava poc comparable a la de les grans potències occidentals. Tanmateix, després d'un període crític d'uns vint anys, es va presentar davant del món com el primer país no occidental capaç de dur a terme un procés d'industrialització, efectuat a més amb rapidesa extraordinària, sense gairebé recursos naturals ni assistència financera de l'exterior.

Com ho va aconseguir? No hi ha una resposta fàcil per a això. Es pot recordar que el món econòmic del shogunat no era tan passiu com van creure els primers observadors, que el país disposava d'una massa suficient de població educada, motivada i disciplinada tant en el camp com en el sector manufacturer i comercial. Sense aquest potencial, sense la receptivitat als estímuls econòmics, hauria estat difícil un avenç tan formidable.

Sense l'acumulació de capital permesa per les indústries tradicionals i el creixement del sector agrícola, no s'hauria produït la transferència financera que requeria el sector modern de la indústria; i sense aquest no haurien arribat les divises necessàries per a la compra de matèries primeres. No és la part més vistosa del procés però no l'hem d'oblidar malgrat que el protagonisme recaigui sobre el paper que l'Estat o els grans empresaris del sector privat van fer en la construcció de la societat industrial moderna nipona: el primer, remouent els constrenyiments feudals i creant un marc adequat per al creixement; els segons, aprofitant les noves oportunitats fent gala d'un fort patriotisme. Perquè potser l'aportació més important dels líders Meiji en aquest terreny va ser comprendre que el Japó només podria confiar en si mateix. Les transformacions productives i la consecució d'una indústria forta es van convertir en un objectiu estratègic per a la nació.

4.2.1. Les directrius del canvi

Després de formar part de la delegació Iwakura, Ôkubo Toshimichi era conscient que la tasca era àrdua. Creia que el Govern l'havia de liderar la modernització. Si el Japó volia ser acceptat en termes d'igualtat per la resta de nacions avançades, havia de ser autosuficient en l'àmbit econòmic i militar: *fukoku kyohei*, un lema antic que s'havia de recuperar però aplicat aquesta vegada al país sencer. Per a tenir èxit, era necessari no deixar-se encegar per les teories més brillants de la il·lustració i obrir-se sense temors al lliure comerç, com postulava Fukuzawa Yukichi (1835-1901), sinó observar i estudiar com els occidentals havien fet el trajecte. Així es descobria que potser els convenia més seguir les tesis proteccionistes de Friederich List que les d'Adam Smith, apostar per la

Bibliografia

Per aprofundir en aquesta qüestió, vegeu:

S. Sugiyama (1988). *Japan's industrialization in the World Economy, 1859-1899*. Londres: Athlone Press.

Bibliografia

Per aprofundir en aquest punt, vegeu:

K. Pyle (1989). "Meiji conservatism". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (pàg. 674-720). Nova York: Cambridge University Press.

intervenció de l'estat i no pel *laissez-faire*, si desitjaven assegurar els objectius de la nació, posicionament que entroncava amb els pensadors "realistes" de l'última etapa del shogunat.

A partir d'aquestes premisses, a les palpentes, experimentant, van començar a formular polítiques que haurien de traçar el camí cap a la industrialització. L'Estat havia de prendre un paper actiu en l'economia, actuant com punta de llança en conjuntures especialment delicades com la que vivien. Estava obligat a estimular el desenvolupament de sectors estratègics com la mineria, la metal·lúrgia pesada, les comunicacions i, sens dubte, el complex militar. Per a posar-se a l'altura dels occidentals, no hi havia altre remei que incorporar la seva tecnologia, per la qual cosa, començant amb la maquinària tèxtil i continuant amb la construcció naval o la siderometal·lúrgia, es va subvencionar i es va crear un context institucional favorable a la importació dels prototipus més avançats; context del qual van sorgir els mecanismes financers capaços d'assegurar la independència de capital exterior i d'articular una política de substitució d'importacions que intentés limitar la sagnia que els tractats desiguals imposaven al país. Finalment calia enfortir les exportacions, començant pels productes disponibles com el te, l'artesanía o la seda en brut, amb l'esperança que, amb el temps, serien capaços de llançar al mercat internacional productes amb més valor afegit, com el tèxtil, a preus competitiu (taules 6, 7 i 8).

Taula 6. Valor del comerç exterior japonès entre 1870-1895 (en milions de iens)

Any	Valor	Balanç
1870	49.547	-20.461
1875	50.510	-13.288
1880	70.641	-13.851
1885	70.646	3.648
1890	138.333	-25.125
1895	265.373	6.851

Font: adaptat de: S. Sugiyama (1988). *Japan's industrialization in the World Economy, 1859-1899* (pàg. 46-47). Londres: Athlone Press.

Taula 7. Distribució de les exportacions i importacions, 1874-1896 (en %)

Període	Exportacions matèries primeres	Exportacions manufactures	Importacions matèries primeres	Importacions manufactures
1874-1883	42,5	57,5	8,8	91,2
1877-1886	39,5	60,5	10,3	89,7
1882-1891	33	67	18,7	81,3

Font: adaptat de: J.L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 220). Nova York: Norton.

Període	Exportacions matèries primeres	Exportacions manufactures	Importacions matèries primeres	Importacions manufactures
1887-1896	26,3	73,7	28,2	71,8

Font: adaptat de: J.L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 220). Nova York: Norton.

Taula 8. Valor de la producció manufacturera 1874-1894 (total i detall d'alguns subsectors; en milions de iens constants a preus de 1934-1936)

Any	Valor total	Producció d'aliments	Tèxtil	Fusta i derivats	Química
1874	685.772	422.891	59.991	44.243	72.492
1880	911.456	447.409	117.955	51.169	108.774
1884	977.760	557.490	120.964	50.816	100.145
1890	1.329.326	668.917	300.419	48.360	111.969
1894	1.734.633	810.746	468.878	59.610	154.611

Font: adaptat de: J.L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 219). Nova York: Norton.

4.2.2. L'Estat i els empresaris

La transformació econòmica del Japó es va basar en una barreja dinàmica d'iniciativa estatal i privada. Com va actuar el Govern per afavorir el creixement? En primer lloc, mitjançant l'efecte colateral de les mesures dissenyades per a la construcció del nou estat. La unificació administrativa del país va representar la desaparició de les traves que impediien la formació d'un autèntic mercat nacional: es van eliminar passaports i peatges i es va donar llibertat de circulació als ciutadans i a les mercaderies, alhora que s'aixecaven les restriccions sobre les exportacions internacionals. El final dels privilegis socials va alliberar l'Estat de la costosa càrrega dels estipendis i va possibilitar que els elements més dinàmics de la població, independentment del seu origen, llauresin el seu propi futur en la indústria, el comerç o la burocràcia nova i poderosa. A més, la indemnització en forma de bons no solament va sanejar els comptes de l'erari públic, sinó que va donar un suport al naixent sistema bancari.

En segon lloc, la racionalització de l'estructura impositiva mitjançant la reforma de la contribució territorial va ser un pas fonamental atès que l'agricultura continuava essent la principal font d'ingressos del país. La monetització i uniformització del pagament –que es va calcular amb referència al valor de la terra– i l'eliminació dels obstacles a les transaccions immobiliàries no solament va permetre avançar previsions pressupostàries, sinó que va estimular els camperols a millorar la productivitat (taula 9).

Bibliografia

Per aprofundir en els diferents aspectes tractats en aquesta temàtica, vegeu:

E. S. Crawcour (1989). "Economic change in the nineteenth century". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 5, pàg. 569-617). Nova York: Cambridge University Press.

K. Yamamura (1986). "The Meiji Land Tax Reform and Its Effects". A: M. Jansen; G. Rozman (ed.). *Japan in Transition* (pàg. 382-397). Princeton: Princeton University Press.

Taula 9. Producció agrícola, 1875-1895 (en milions de iens constants a preus de 1934-1936)

Any	Valor total producció*
1875	1,427
1880	1,564
1885	1,640
1890	1,874
1895	1,912

* Inclou cultius, capolls de seda i cabana ramadera.
Font: adaptat de: J.L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 224). Nova York: Norton.

En tercer lloc, va liderar el procés de creació d'indústries modernes, afavorint en positiu i negatiu l'aprenentatge de les noves tècniques de gestió i organització, de manera que quan els actius van passar finalment al sector privat –a preus baixos i amb grans facilitats– en els anys vuitanta, el capital privat no va tenir gaires dificultats per a sanejar-les.

Taula 10. Sistema bancari, 1875-1899

Any	Bancs nacionals		Bancs comercials	
	Núm.	Capital*	Núm.	Capital*
1875	4	3.450	0	0
1885	139	44.456	218	18.750
1895	133	48.951	792	49.967
1899	0	0	1561	209.973

* En milers de iens
Font: adaptat de: J.L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 226). Nova York: Norton.

En quart lloc, es va generar un teixit financer eficient (taula 10) i es va crear i establir una nova moneda, el ien, procés no exempt de dificultats, com la inflació galopant dels anys setanta, només controlada mitjançant les draconianes mesures deflacionàries del ministre Matsukata Masayoshi.

Com apunta Henry Rosovsky sobre el ministre Matsukata Masayoshi:

"[...] combinava fermesa i saviesa amb una forta confiança en l'ortodòxia financera, de manera que el 1885 ja havia aconseguit redreçar la situació econòmica. Va remoure els obstacles i feu possible que comencés un creixement econòmic modern. [...] Durant cinc anys va seguir el mateix camí fins que els objectius originals del govern – ingressos adequats, moneda sanejada, banca moderna – foren aconseguits i consolidats. La deflació de Matsukata fou una medicina forta però, segons el nostre punt de vista, imprescindible per la supervivència. [...] D'aquesta manera cap a 1885-1886 els principals objectius del govern, plantejats per primer cop el 1868, estaven a l'abast. Un banc central que funcionava, una moneda respectable, depurada de paper inconvertible, i ingressos conseqüents amb les despeses. Es necessitaren dinou anys per assolir-ho però des d'aquest moment l'economia quedava lliure per avançar cada cop més."

Rosovsky, H. (1966). "Japan's Transition to Modern Economic Growth, 1868-1885". A: H. Rosovsky (ed.). *Industrialization in Two Systems: Essays in Honor of Alexander Gerschenkron* (pàg. 135). Nova York: Wiley.

I, finalment, va posar en marxa un programa de creació d'infraestructures de comunicació i de serveis públics. El 1880, el cable telegràfic ja connectava els nuclis de població principals i la xarxa de ferrocarrils avançava amb rapidesa una vegada adquirits els rudiments necessaris sobre la seva construcció, funcionament i gestió (taula 11).

Taula 11. Construcció de la xarxa de ferrocarrils, 1872-1904 (en milles de via fèrria)

Any	Ferrocarrils nacionals	Ferrocarrils privats	Total
1872	18	0	18
1880	98	0	98
1888	506	406	912
1896	632	1.875	2.507

Font: adaptat de: J.L. McClain (2002). *Japan: A Modern History* (pàg. 237). Nova York: Norton.

Però el creixement no va ser degut només al programa dels oligarques, sinó que la visió, l'ambició i l'oportunisme del capital privat també hi va tenir la seva part. Milers de petits i mitjans empresaris rurals i urbans, amb escàs accés a la tecnologia punta, van augmentar la producció intensificant l'explotació de la força del treball i, per tant, la seva pròpia. Amb els seus estalvis i la seva experiència financera, van contribuir a l'arrencada de la banca d'una manera activa. També algunes de les antigues dinasties comercials de l'era Tokugawa, com els Mitsui o els Sumitomo, van saber trobar les seves oportunitats al Japó Meiji creant grans corporacions empresarials sovint amb forts contactes amb l'aparell administratiu. I formant un contingent gens menyspreable del nou teixit empresarial, antics samurais, que van rendibilitzar els beneficis d'una educació superior i els llaços amb l'elit dirigent.

Quan Matsukata va començar a vendre les empreses de l'Estat, el conjunt del sector privat va aprofitar l'oportunitat: va comprar les fàbriques i els va fer retre beneficis. Biografies com les d'Iwasaki Yataro, Yasuda Zenjiro o Shibusawa Eiichi no es desmereixen davant les dels capitans de la indústria d'Occident. Es

pot destacar la seva peculiar visió del capitalisme, un *ethos* en el qual l'ambició purament personal i l'ideal del servei a la nació tractaven de guardar un difícil equilibri. Van formar part del reduït grup d'homes de negocis que va començar a dominar una porció cada vegada més important de l'economia mitjançant la creació dels denominats *zaibatsu* (literalment, 'camarilla financera'), grans conglomerats amb interessos industrials, comercials i financers que marcarien la vida econòmica del país en les dècades següents.

4.3. El gresol d'un nou nacionalisme

Al llarg dels segles, el Japó havia demostrat la seva capacitat per a assimilar elements culturals aliens procedents, majoritàriament, de la Xina i Corea. A partir de 1868, iniciaria un altre estadi en aquest viatge. L'amenaça exterior, que havia catalitzat l'arribada d'una nova elit al poder, va afavorir una espiral de canvis, ja que lluny de desaparèixer deixava sentir amb força la seva presència. Davant d'aquesta greu situació, els garants del nou règim es van sentir lliures per a impulsar un programa de transformació amb una radicalitat que el servil i vell ordre shogunal mai no hauria permès. Calia analitzar qui tenia una posició dominant, Occident, per a descobrir els principis en els quals assestavava la seva hegemonia. L'estranger odiat s'havia convertit en model.

Per a entendre l'actitud dels dirigents Meiji, no hi ha millor il·lustració que la delegació Iwakura, que entre 1871 i 1873 va viatjar per Europa i els Estats Units. Ja hem parlat dels riscos que aquesta aposta va representar, però l'envit va donar els seus fruits: en tornar a les illes, no solament disposaven d'una visió més clara de la naturalesa predatòria de les relacions internacionals, de les fonts del poder industrial i militar d'Occident, sinó que de les més de dues mil pàgines de l'informe de la missió es desprenia una audaç certesa en la possibilitat de recuperar el temps perdut. L'avantatge dels bàrbars de l'oest era d'origen recent i es podia reparar.

"La majoria de països a Europa brillen amb la llum de la civilització i abunden en riquesa i poder. El seu comerç és pròsper, la seva tecnologia és superior i gaudeixen plenament dels plaers i els confortos de la vida. Quan un observa aquestes condicions és possible que estigui temptat de pensar que aquestes nacions han estat sempre així, però no és el cas – la riquesa i la prosperitat que ara es veuen a Europa data, en gran mesura, del període posterior a 1800. Els va costar un escassos quaranta anys aconseguir aquestes condicions [...] Quant diferent és l'Europa d'avui de l'Europa de fa quaranta anys pot ser imaginat fàcilment. No hi havia trens travessant els camps, no hi havia vaixells de vapor solcant les aigües, no hi havia notícies transmeses pel telègraf [...] Aquells que llegeixin aquest informe haurien de reflexionar sobre la lliçó que Japó pot extreure'n."

Citat per: M. Mayo (1966). "Rationality in the Meiji Restoration". A: B. S. Silberman; H. D. Harootunian. *Modern Japanese Leadership: Transition and Change* (pàg. 357-358). Tucson: University of Arizona Press.

Era necessari afrontar l'immens desafiament de construir una societat industrial en el curs d'una generació sense témer la dislocació social ni el sofriment psicològic que això pogués causar, sense deixar-se intimidar pel pes del passat. Però, allixonats pel canceller Bismarck, coneixien també la necessitat d'ànim,

Bibliografia

Per aprofundir en els temes tractats en aquest subapartat, vegeu:

J. M. Ramseyer; F. M. Rosenbluth (1995). *The Politics of Oligarchy: Institutional Choice in Imperial Japan*. Cambridge: Cambridge University Press.

S. Hirawaka (1989). "Japan's turn to the West" A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 432-498). Nova York: Cambridge University Press.

C. Gluck (1985). *Japan's Modern Myths: Ideology in the Late Meiji Period*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

E. Hobsbawm; T. Ranger (ed.) (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hardacre, H. (1989). *Shinto and the State, 1868-1988*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

A. Iriye (1989). "Japan's drive to great-power status". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 721-782). Nova York: Cambridge University Press.

de convicció, d'orgull nacional, per a poder competir amb la resta de potències. Calia cultivar el patriotisme. Combinar tots dos objectius no va resultar una tasca fàcil.

4.3.1. El conflicte entre dos mons

L'aclaparadora superioritat militar de les potències va posar el Japó davant del mirall. Potser el fracàs tenia arrels més profundes que les purament materials. Potser eren de caràcter cultural. El país estava sotmès a una situació semicolonial i, si per deslliurar-se'n no hi havia cap altre camí que la renúncia a una tradició que havia conduït a aquest resultat, caldria prendre'l. En aquests anys convulsos va sorgir, doncs, un corrent de pensament que injuriava l'herència de la civilització nipona i abraçava sense ambatges els valors europeus. Fukuzawa Yukichi (1835-1901) en va ser l'exponent més conspicu. El seu optimisme sobre la possibilitat de situar el país a l'altura d'Occident es basava en la determinació de treballar sense parar demolint tot allò que actués com un impediment i acceptant tot el que fos necessari per a aconseguir-ho. Si la identitat cultural japonesa s'interposava entre el país i les lleis universals de la naturalesa i el progrés, calia renunciar-hi. Si la ciència, la tecnologia i l'utilitarisme eren els seus instruments, calia abraçar-los. Si es requeria una societat més oberta i participativa, calia construir-la.

Ôkubo Toshimichi, que després de la tornada de la delegació es va convertir en l'home més poderós del govern, va llançar decididament el país per aquesta senda: si el Japó pretenia atrapar els occidentals, la faç completa de l'arxipèlag s'havia de modificar. A això va dedicar totes les seves energies fins caure assassinat el 1878 per un samurai dissident. Durant aquest període, que és conegut com el despotisme d'Ôkubo, va accelerar l'adopció de la tecnologia i les institucions foranes i va impulsar un nou sistema d'educació que, prenent com a base l'ensenyament occidental, aspirava a ser universal, a fomentar les virtuts requerides per al desenvolupament del país, a convertir l'aprenentatge en l'instrument bàsic de la mobilitat social. A més, va promoure la contractació de més de tres mil consellers estrangers, va enviar onze mil estudiants a Europa i als Estats Units i va accentuar els esforços per a la transformació de la base legal i administrativa de l'Estat. Calia convèncer les potències que el poble nipó havia acceptat el camí de la "civilització" i mereixia un tracte millor. Com molts altres japonesos, creia que calia "escapar d'Àsia". En paraules de Fukuzawa,

"Avui la Xina i Corea no són de cap ajuda al nostre país. Al contrari, degut a que les nostres tres nacions són adjacents som vistos algunes vegades com a iguals pels ulls dels pobles civilitzats d'occident. Qualitats de la Xina i Corea són atribuïdes al nostre país [...] i això llastra indirectament la nostra política exterior, en gran mesura. És realment una gran desgràcia. D'ací es desprèn que en fer els nostres plans actuals no tenim temps d'esperar el desenvolupament dels nostres veïns i unir-nos a ells per reviuire Àsia. Ans, al contrari, hem d'allunyar-nos d'ells i cercar la companyia de les nacions civilitzades d'occident."

K. Pyle (1969). *The New Generation in Meiji Japan: Problems of Cultural Identity, 1885-1895* (pàg 149). Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Aquesta alienació respecte a la pròpia herència cultural va donar un poderós impuls al programa de reformes de la primera generació de governants Meiji, però aviat es va apreciar que l'embriaguesa de valors occidentals no solament resultava massa onerosa per a l'orgull japonès, sinó que era difícilment compatible amb la cosmovisió de la majoria de la població. El 1880 semblava evident que si es volia construir una consciència nacional forta s'haurien de trobar altres fonts, més enllà de la simple imitació de costums i valors foranis. Fins i tot entre els elements més educats de la població, capaços d'apreciar allò que procedia de l'oest, va despertar un sentiment d'ambivalència davant de la magnitud de la importació cultural, la sensació que s'havia anat massa lluny. Es trobava en perill la identitat japonesa. En paraules de l'editor del diari Nihon,

"El patriotisme té els seus orígens en la distinció entre 'nosaltres' i 'ells' que alimenta els nacionalisme i el nacionalisme és l'element bàsic per preservar i desenvolupar una cultura distintiva. Si la cultura d'un país es veu molt influenciada per la d'un altre i perd completament el seu caràcter particular, segurament aquest país perdrà la capacitat de caminar amb independència."

Citat per: K. Pyle (1969). *The New Generation in Meiji Japan: Problems of Cultural Identity, 1885-1895* (pàg 75). Stanford, Calif.: Stanford University Press.

4.3.2. La reinvençió de la tradició imperial

Mentre la intel·lectualitat japonesa vivia amb agitació i incertesa el debat identitari, el Govern va assumir la delicadesa de la situació en altres termes. L'orgull cultural era un factor secundari respecte a la voluntat d'assentar el progrés del país, de restablir l'estabilitat i la unió de la comunitat. Calia mobilitzar les masses, trobar el ciment ideològic que legitimés el nou Japó i l'ajudés a superar els problemes interns i externs. I per a això calia furgar en les arrels de la pròpia identitat nipona, en el passat mític de les illes i reelaborar-lo. Havien d'"inventar una tradició", destil·lar una nova essència nacional amb un llenguatge i uns principis familiars i utilitzar-la per a apuntalar l'estat que estaven construint. L'emperador va ser l'ingredient principal, i el Shintô, les crides a l'harmonia social i la visió confuciana de l'estirp, els preceptes escollits per a adobar-lo. L'escola, l'exèrcit, l'Administració local i l'aparell religiós servien com a instruments per a inocular-la. Era imprescindible que la institució imperial –el pilar del nou sistema constitucional– fos no solament respectada sinó venerada pel poble.

Yamagata Aritomo es va encarregar d'impulsar el nou culte en l'exèrcit: va adaptar els ensenyaments del *bushido*, distorsionant-los, fins a convertir la fidelitat cega a l'emperador, encarnat en els seus oficials, en l'única raó de ser del conscrit. Així mateix, va ser l'artífex principal de la reestructuració territorial que agruparia en quinze mil nous municipis els antics llogarrets i permetria al Govern central un control major sobre els seus assumptes alhora que guanyava per a la causa els notables locals més ambiciosos. Uns quants anys després es va ordenar la fusió de totes les capelles vinculades a les creences Shintô de cada jurisdicció en un sol centre litúrgic en el qual una visió modernitzada d'aquest antic credo animista va focalitzar, en la devoció a l'emperador, les ànsies espirituals de la població, apartant-les dels seus vells *kami*. Els sacerdots

van ser enquadrats sota les ordres de les autoritats locals, de manera que les pràctiques religioses van quedar centralitzades. Tanmateix, l'escola seria el més eficient dels nous mecanismes per a l'adoctrinament. El 1890, l'Edicte imperial sobre educació, que passaria a formar part de la quotidianitat dels escolars, els encoratjava al següent:

"[...] ser filial amb els pares, afectuos amb els germans i germanes; harmoniosos com a marits i mullers; lleials en tant que amics; conduïu-vos amb modèstia i moderació [...] respecteu sempre la constitució i observeu les lleis; si es produeix una emergència, oferiu-vos coratjosament a l'Estat; i així guardeu i mantingueu la prosperitat del nostre Tron Imperial coetani del cel i la terra."

L'emperador es transmutava en pare de la nació i convertia en fills tots els seus súbdits. El Ministeri d'Educació va passar a supervisar a consciència els llibres de text per assegurar-se que no hi hagués la més mínima dissonància.

El nou cos ideològic va reeixir: va saber tocar els ressorts necessaris perquè, al cap de poc temps, els valedors principals de la doctrina imperial sorgissin de la societat civil, anònimament o des de la tribuna pública. A l'empara del nou dogma, segurament se sentien protegits davant l'estrès emocional provocat per un període de canvi social trepidant. I aviat demanarien satisfaccions per a un orgull nacional maltractat des del xoc amb Occident quaranta anys enrere.

4.3.3. La reafirmació regional

Sens dubte, la subtileza va caracteritzar la política exterior dels líders Meiji. Amb una percepció aguda de les condicions internacionals havien demostrat que el país podia seguir la seva senda i no incomodar en l'escenari asiàtic, on havien actuat amb prudència extrema. És cert que s'havia incorporat l'illa d'Ezo com la nova prefectura d'Hokkaido el 1869. O que aprofitant un incident menor entre pescadors havien llançat una expedició punitiva contra Formosa el 1874 i s'havien apropiat de les illes Ryukyu el 1879. Però, en canvi, havien rebutjat la temptació d'actuar impetuosament a Corea, l'objectiu estratègic prioritari. Al llarg dels anys vuitanta es van produir diversos incidents a la península amb la Xina, que aspirava a mantenir-hi la seva hegemonia, però s'havien solucionat diplomàticament. En 1885, Itô Hirobumi i Li Hongzhang van acordar no enviar tropes a la zona sense avisar-se prèviament. Amb tacte, havien reafirmat la seva situació regional. El premi als arduos esforços per a modernitzar el país i dotar-lo d'una aparença assimilable a la dels estats europeus més avançats va ser l'eliminació de l'extraterritorialitat el 1894. Una vegada assegurada la seva posició, el Japó es va sentir amb forces per a iniciar la pròpia expansió imperial.

Bibliografia

a) Obres generals

- Bailey, P.** (2002). *China en el siglo XX*. Barcelona: Ariel.
- Duby, G.** (1999). *Grand Atlas Historique* (pàg.238). París: Larousee.
- Gernet, Jacques** (1991). *El mundo chino*. Barcelona: Crítica.
- Gordon, A.** (2003). *A Modern History of Japan*. Oxford: Oxford University Press.
- Hane, M.; Pérez, L.** (2009). *Modern Japan. A historical Survey*. Boulder, Col.: Westview Press.
- Hsü, I.** (1995). *The Rise of Modern China*. Nova York: Oxford University Press.
- Jansen, M.** (2000). *The Making of Modern Japan*. Harvard: Harvard University Press.
- McClain, J. L.** (2002). *Japan: A Modern History*. Nova York: Norton.
- Pyle, K.** (1996). *The Making of Modern Japan*. Lexington, Mass.: Heath.
- Roberts, J. A. G.** (1998). *Modern China: An Illustrated History*. Phoenix Mill: Sutton.
- Spence, Jonathan** (1991). *The Search For Modern China*. Nova York: Norton.
- Totman, C.** (2005). *A History of Japan*. Oxford: Blackwell.

b) Bibliografia específica

- Beasley, W.** (1989). "Meiji political institutions". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 5, pàg. 618-673). Nova York: Cambridge University Press.
- Beasley, W.** (1989). "The foreign threat and the opening of the ports". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 5, pàg. 259-307). Nova York: Cambridge University Press.
- Biraben, J.-N.** (1993). "Le Point sur l'Histoire de la Population du Japon". *Population* (vol. 48, núm. 2, pàg. 443-472).
- Bolitho, H.** (1989). "The Tempo crisis". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 5, pàg. 116-167). Nova York: Cambridge University Press.
- Bolitho, H.** (1990). "The han". A: John W. Hall (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 183-232). Nova York: Cambridge University Press.
- Chesneaux, Jacques; Bastid, Marianne** (1972). *Historia de China. De las guerras del opio a la guerra franco-china: 1840-1885*. Barcelona: Vicens-Vives.
- Cranmer-Byng, J. L.** (ed.) (1962). *An Embassy to China, Being the journal kept by Lord Macartney during his embassy to the Emperor Ch'ien-lung, 1793-1794*. Bristol: Longmans.
- Crawcour, E. S.** (1989). "Economic change in the nineteenth century". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 5, pàg. 569-617). Nova York: Cambridge University Press.
- Dore, R.** (1965). *Education in Tokugawa Japan*. Berkeley: University of California Press.
- Esherick, Joseph** (1972, novembre-desembre). "Harvard on China: the Apologetics of imperialism". *Bulletin of Concerned Asian Scholars* (vol. 4, núm. 4).
- Fairbank, John King** (ed.) (1973). *The Chinese World Order. Traditional China's Foreign Relations*. Harvard: Harvard University Press.
- Fairbank, John K.; Têng, Ssu-yü** (1941). "On the Ch'ing Tributary System". *Harvard Journal of Asiatic Studies* (vol. 6, núm. 2).
- Feuerwerker, Albert** (1975). *Rebellion in Nineteenth-century China*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Gluck C.** (1985). *Japan's Modern Myths: Ideology in the Late Meiji Period*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Hall, J. W.** (1990). "The *bakuhau* system". A: John W. Hall (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 128-182). Nova York: Cambridge University Press.
- Hall, J. W.; Jansen, M. B.** (ed.) (1968). *Studies in the Institutional History of Early Modern Japan*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hanes, W.; Travis; Sanello, Frank** (2004). *The Opium Wars: The Addiction Of One Empire And The Corruption Of Another*. Chicago: Sourcebooks.
- Hanley, S.; Yamamura, K.** (1977). *Economic and Demographic Change in Preindustrial Japan, 1600-1868*. Princeton: Princeton University Press.
- Hardacre, H.** (1989). *Shinto and the State, 1868-1988*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Harootunian, H.** (1988). *Things Seen and Unseen: Discourse and Ideology in Tokugawa Nativism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hevia, James L.** (1995). *Cherishing Men from Afar. Qing Guest Ritual and the Macartney Embassy of 1793*. Durham: Duke University Press.
- Hevia, James L.** (2003). *English Lessons. The Pedagogy of Imperialism in XIX century China*. Durham: Duke University Press.
- Hirawaka, S.** (1989). "Japan's turn to the West" A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 432-498). Nova York: Cambridge University Press.
- Hobsbawm E.; Ranger T.** (ed.) (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hunt, Janin** (1999). *The India-China Opium Trade in the Nineteenth Century*. Jefferson: McFarland & Company.
- Iriye, A.** (1989). "Japan's drive to great-power status". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 721-782). Nova York: Cambridge University Press.
- Janetta, A. B.** (1987). *Epidemics and Mortality in Early Modern Japan*. Princeton: Princeton University Press.
- Jen, yu-wen [Jian Youwen]** (1973). *The Taiping Revolutionary Movement*. New Haven: Yale University Press.
- Koschmann, J. V.** (1987). *The Mito Ideology: Discourse, Reform and Insurrection in Late Tokugawa Japan*. Berkeley: University of California Press.
- Kwong, Luke S. K.** (1984). *A Mosaic of Hundred Days: Personalities, Politics and Ideas of 1898*. Harvard: Harvard University Press.
- Mayo, M.** (1966). "Rationality in the Meiji Restoration". A: B. S. Silberman; H. D. Harootunian. *Modern Japanese Leadership: Transition and Change* (pàg. 345-366). Tucson: University of Arizona Press.
- McClain, J. L.** (1982). *Kanazawa: A Seventeenth-Century Japanese Castle Town*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Michael, Franz** (ed.) (1971). *The Taiping Rebellion. History and Documents*. Seattle: University of Washington Press.
- Najita, T.** (1987). *Visions of Virtue in Tokugawa Japan*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ooms, H.** (1985). *Tokugawa Ideology: Early Constructs, 1570-1680*. Princeton: Princeton University Press.
- Polachek, J.** (1992). *The Inner Opium War*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Pyle, K.** (1969). *The New Generation in Meiji Japan: Problems of Cultural Identity, 1885-1895*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Pyle, K.** (1989). "Meiji conservatism". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 674-720). Nova York: Cambridge University Press.

Ramseyer, J. M.; Rosenbluth, F. M. (1995). *The Politics of Oligarchy: Institutional Choice in Imperial Japan*. Cambridge: Cambridge University Press.

Reynolds, Douglas Robertson (1993). *China, 1898-1912: The Xinzheng Revolution and Japan*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Rosovsky, H. (1966). "Japan's Transition to Modern Economic Growth, 1868-1885". A: H. Rosovsky (ed.). *Industrialization in Two Systems: Essays in Honor of Alexander Gerschenkron* (pàg. 124-143). Nova York: Wiley.

Smith, T. (1988). *Native Sources of Japanese Industrialization, 1750-1920*. Berkeley: University of California Press.

Spence, Jonathan (1996). *God's Chinese Son. The Taiping Heavenly Kingdom of Hong Xiuquan*. Nova York: Harper Collins.

Stockwin, J. A. (1992). *The Establishment of the Japanese Constitutional System*. Londres: Routledge.

Sugiyama, S. (1988). *Japan's industrialization in the World Economy, 1859-1899*. Londres: Athlone Press.

Tatsuya, T. (1990). "Politics in the eighteenth century". A: John W. Hall (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 425-477). Nova York: Cambridge University Press.

Teng, Ssu-yu; Fairbank, John King (1982). *China's response to the West: a documentary survey 1839-1923*. Cambridge: Harvard University Press.

Toby, R. (1991). *State and Diplomacy in Early Modern Japan: Asia in the Development of the Tokugawa Bakufu*. Stanford: Stanford University Press.

Totman, C. (1993). *Early Modern Japan*. Berkeley: University of California Press.

Vlastos, S. (1986). *Peasant Protests and Uprisings in Tokugawa Japan*. Berkeley: University of California Press.

Vlastos, S. (1989). "Opposition movements in early Meiji, 1868-1885". A: M. Jansen (ed.). *The Cambridge History of Japan* (vol. 4, pàg. 367-431). Nova York: Cambridge University Press.

Wakeman, Frederik (1997). *Strangers at the Gate: social disorder in South China: 1839-1861*. Berkeley: University of California Press.

Wilson, G. (1992). *Patriots and Redeemers in Japan: Motives in The Meiji Restoration*. Chicago: University of Chicago Press.

Wright, Mary Clabaugh (1957). *The Last Stand of Chinese Conservatism: the T'ung-Chih Restoration, 1862-1874*. Stanford: Stanford University Press.

Yamamura, K. (1986). "The Meiji Land Tax Reform and Its Effects". A: M. Jansen; G. Rozman (ed.). *Japan in Transition* (pàg. 382-397). Princeton: Princeton University Press.

